

Με αφορμή το βιβλίο «Σουζάνα Αντωνάκη, Αρχιτεκτονική Ποιητική: Κείμενα 1959–2019» το οποίο επιμελήθηκε ο Στέλιος Γιαμαρέλος, Αναπληρωτής Καθηγητής Ιστορίας και Θεωρίας της Αρχιτεκτονικής, The Bartlett School of Architecture UCL, πραγματοποιούμε μία εις βάθος συζήτηση για την «ηρωίδα» του, την Αρχιτεκτονική και τον κόσμο ως πλαίσιο της.

On the occasion of the recent publication of the book "Suzana Antonakaki, Architectural Poetics: Texts 1959–2019", edited by Stelios Giamarellos, Associate Professor in History and Theory of Architecture at The Bartlett School of Architecture UCL, we discussed in depth about his "heroine," Architecture and the world as its context.

02.3.1

(CONVERSATION)

STELIOS GIAMARELOS MEETS SUZANA ANTONAKAKI

Danai Makri

DM Bartlett School of Architecture και ελληνική αρχιτεκτονική ιστορία. Πού συναντιούνται αυτοί οι δύο κόσμοι και πού απέχουν μίλια μακριά ο ένας από τον άλλον;

ΣΓ Βρέθηκα στη Bartlett για να ξεκινήσω τη διδακτορική μου διατριβή το 2012. Όταν πήγα εκεί, πράγματι πίστευα ότι θα κάνω μια διατριβή, που θα είναι διεθνής και θεωρητική. Μέσα στον πρώτο χρόνο που πέρασε, όμως, κατέληξα να κάνω μια δουλειά που ήταν ιστορική αντί για θεωρητική και ελληνική αντί για διεθνή. Αυτό, νομίζω, έχει να κάνει με τον τρόπο που το ίδιο το πανεπιστήμιο αντιμετωπίζει τους φοιτητές του από όλον τον κόσμο. Διότι το ίδιο διαφημίζεται ως «το Παγκόσμιο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου» και η βασική του ιδέα είναι ότι οι φοιτητές φέρνουν μαζί τους και γνώσεις και εμπειρίες από τα ιδιαίτερα πολιτισμικά πλαίσια από τα οποία προέρχονται. Έτσι, ο καθένας τους προσθέτει ουσιαστικά στην παγκόσμια κουλτούρα του πανεπιστημίου.

DM The Bartlett School of Architecture and Greek architectural history. Where do these two worlds meet, and where are they miles apart?

SG I arrived at The Bartlett as a Ph.D. student in 2012. Back then, I thought that the scope of my thesis would be international and theoretical. Within the first year of my doctoral studies, however, my research developed as historical, rather than theoretical, and Greek, rather than international. This is related to the way in which the university encourages its students to work. UCL is known as "London's Global University" and its main idea is that students from across the world arrive in London with their luggage of local knowledge from their lived experience in a specific cultural context. This is how each of them substantially contributes to the global culture of the university.

Άρα η Bartlett σου λέει: «φέρε μας εσύ ό,τι έχεις ήδη από τον τόπο σου, και εμείς θα σε βοηθήσουμε να το τοποθετήσεις σε ένα διεθνές forum». Έτσι, μπορείς να βάλεις τη δουλειά σου, π.χ. δίπλα στη δουλειά του Ινδού συμφοιτητή σου, της Ισπανίδας ακτιβίστριας, του Χιλιανού αρχιτέκτονα ή της Ρωσίδας ιστορικού. Βλέπουμε έτσι πως μια παγκόσμια συζήτηση συγκροτείται από τη συγκεκριμένη γνώση που φτάνει από τον κάθε τόπο. Από εκεί και πέρα, υπάρχουν πάρα πολλοί τρόποι για να μιλήσουμε για τις διαφορές μεταξύ Ελλάδας και Bartlett, ξεκινώντας από την ίδια τη φιλοσοφία των Σχολών Αρχιτεκτονικής σε κάθε χώρα.

So, The Bartlett is effectively saying: "bring along the luggage that you already carry from your home country, and we will help you to situate it within a global forum." At UCL, one can place their work next to that of the Indian

theorist, the Spanish activist, the Chilean architect, or the Russian historian, for example. Each of them can then see how their specific knowledge from each place contributes to a global conversation. There are of course many more ways to talk about the differences between Greece and The Bartlett, starting from the prevalent pedagogies in their Schools of Architecture.

DM Ποιο είναι το θέμα της διατριβής και πώς τελικά εντάχθηκε σε αυτόν τον παγκόσμιο διάλογο;

ΣΓ Πηγαίνοντας στο Λονδίνο, η ερευνητική πρόταση που είχα καταθέσει αφορούσε τη μελέτη των συνεπειών του μεταμοντέρνου θεωρητικού λόγου, ο οποίος είχε παραχθεί γύρω από την Αρχιτεκτονική στις δεκαετίες του 1970 και του 1980, και τα αποτελέσματά του στο σήμερα. Προσπαθώντας σταδιακά να προσδιορίσω όλο και καλύτερα το θέμα μου, υπήρξε μια στροφή.

DM What is the topic of your thesis, and how did you eventually join this global dialogue?

SG My originally submitted research proposal revolved around tracing the consequences of the postmodern discourse on Architecture in the 1970s and 1980s, including their ramifications to the present. But my interests shifted as I was gradually trying to define my subject more and more precisely.

Με την παρότρυνση της επιβλέπουσάς μου Peg Rawes, ξεκίνησα να σκέφτομαι πώς αυτή η γενική ερώτηση θα μπορούσε να συνδεθεί πιο συγκεκριμένα με την Ελλάδα. Και υπάρχουν τόσες λεπτομέρειες που ήδη ξέρεις για τη χώρα σου, τόσο ιστορική γνώση που φέρεις μαζί σου χωρίς να το συνειδητοποιείς, απλώς επειδή έχεις ζήσει και έχεις εκπαιδευτεί εκεί. Όλα αυτά είναι εξαιρετικά χρήσιμα στη δουλειά σου ως ιστορικού στη συνέχεια. Αυτή η οικειότητα που είχα με το ελληνικό πλαίσιο με βοήθησε να αναπτύξω τη δουλειά μου πολύ καλύτερα και πολύ πιο γρήγορα από ό,τι αν είχα ξεκινήσει προσπαθώντας π.χ. να καταλάβω από την αρχή το θεσμικό πλαίσιο της αρχιτεκτονικής παραγωγής στην Αγγλία.

My supervisor, Peg Rawes, encouraged me to start wondering how the Greek context could offer a specific response to my general questions. There are so many details that one already knows about their home country, so much historical knowledge that you unconsciously carry without realizing it, simply because you were raised and educated in a specific place. This knowledge of contextual nuance is extremely useful in one's later work as a historian. My familiarity with the Greek context

02.3.3

02.3.2

helped me to work better and faster; I did not need to start by trying to understand the institutional framework of architectural production in the UK from scratch, for example.

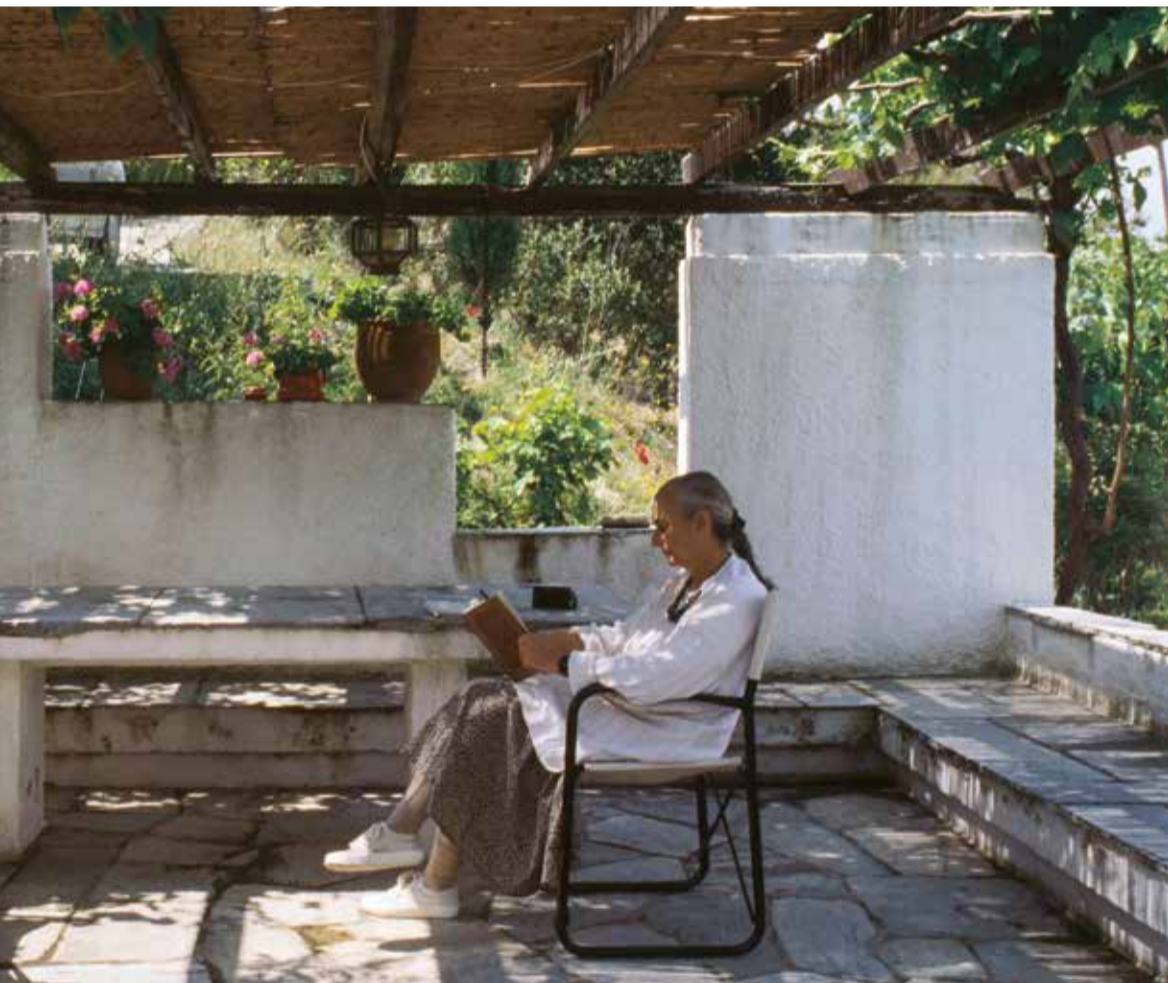
Κάπως έτσι έφτασα λοιπόν και στον κριτικό τοπικισμό, έναν θεωρητικό λόγο για την Αρχιτεκτονική, πού αναπτύχθηκε τη δεκαετία του 1980 και είχε βασιστεί στη δουλειά της Σουζάνας και του Δημήτρη Αντωνάκη, του Άρη Κωνσταντινίδη και του Δημήτρη Πικιώνη. Έτσι, ο κριτικός τοπικισμός έγινε για εμένα το όχημα μέσω του οποίου μπορούσε να αναδειχθεί η Ελλάδα ως σημαντικός παράγοντας σε αυτή τη μεγάλη διεθνή συζήτηση.

This is how I arrived at critical regionalism, an architectural discourse that was originally constructed around the work of Greek architects Suzana & Dimitris Antonakakis, Aris Konstantinidis, and Dimitris Pikionis. Through critical regionalism, Greece emerged as a significant contributor to the great debates around post-modern architecture in the early 1980s.

Η διατριβή μου τελικά επικεντρώθηκε στο έργο της Σουζάνας και του Δημήτρη Αντωνάκη στο πλαίσιο της ευρύτερης ομάδας του Εργαστηρίου 66. Εστίασα περισσότερο στο μέτρο που αυτός ο λόγος για τον κριτικό τοπικισμό ήταν ουσιαστικά κομμάτι των συζητήσεων για το πού πάει η Αρχιτεκτονική μετά την κρίση του Μοντέρνου Κινήματος, στο τέλος της δεκαετίας του 1960 και τις αρχές της δεκαετίας του 1970. Κάπως έτσι, ένα θέμα που ξεκίνησε ως πολύ θεωρητικό και διεθνές κατέληξε να αποκριθεί σε όλα αυτά τα ζητήματα μέσα από την ελληνική εμπειρία. Ένα μεγάλο κομμάτι της διατριβής μου αναδεικνύει τον τρόπο που παράγεται η αρχιτεκτονική θεωρία εκείνη την εποχή, μέσα από το έργο των Ελλήνων αρχιτεκτόνων. Και ένα άλλο κομμάτι της αφορά καθαρά το δικό τους έργο και όσα προσπαθούσαν εκείνοι να κάνουν στο ελληνικό πλαίσιο. Μιλάει πάρα πολύ και για τις διαπολιτισμικές σχέσεις και τα δίκτυα που γέννησαν τότε αυτόν τον λόγο, γύρω από την ελληνική Αρχιτεκτονική.

My thesis eventually focused on the work of Suzana & Dimitris Antonakakis and their collaborative practice, Atelier 66. I focused more on the aspects of critical regionalism that formed part of the debates around the future direction of Architecture after the crisis of the Modern Movement in the late 1960s and the early 1970s. This is how my research, which started off as theoretical and international, ended up responding to these big issues through the history of Architecture in Greece. A major part of my thesis foregrounds how architectural theory was then produced through the work of Greek architects. And another part of it is purely about these architects' work and what they were trying to accomplish in the Greek context. I was especially interested in the cross-cultural exchanges, relations and networks that ushered in this discourse on Greek architecture at that time.

ELOS ANTONAKAKI

02.3.1 Stelios Giamarelos, 2022
Photography ©Hamizah Afandi

02.3.2 Stelios Giamarelos, *City-FIX: From Filopappos to Ardittos*, diploma thesis at the School of Architecture, NTUA, 2007.

02.3.3 Suzana Antonakaki in the courtyard of the house she designed with Dimitris Antonakakis for the Zannas family in Oxyliothos, Evia (1973). Suzana & Dimitris Antonakakis private archives.

ΔΜ Το Μοντέρνο Κίνημα έχει αφήσει τα ίχνη του στη σύγχρονη Αρχιτεκτονική που παράγεται τώρα στην Ελλάδα;

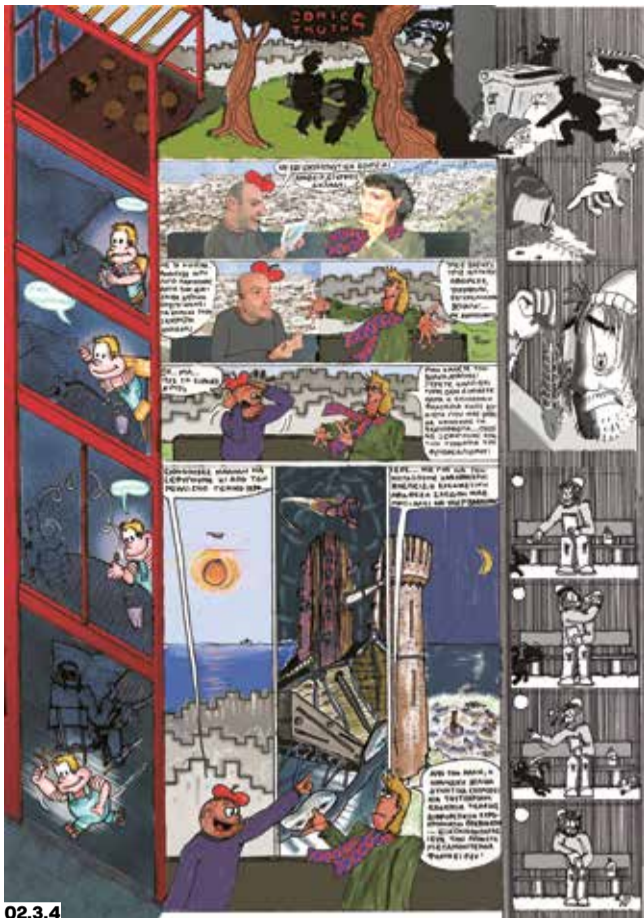
ΣΓ Ως μορφή σίγουρα. Ως ιδεολογία μάλλον όχι πια. Μέσα στη λέξη «κίνημα» υπάρχει και ένα σημαντικό κοινωνικοπολιτικό πρόταγμα. Η κληρονομιά του 20ού αιώνα είναι αυτή η πολύ βασική ιδέα, ότι οι άνθρωποι μπορούν να πάρουν την τύχη του κόσμου στα χέρια τους. Μπορούν να αλλάξουν τον κόσμο και να τον καλύτερεύσουν. Γιατί δεν τον ορίζει κάποιος θεός, δεν τον ορίζει κάποιος άλλος που βρίσκεται εκτός της ανθρώπινης βούλησης, αλλά τον ορίζει ο ίδιος ο άνθρωπος που μπορεί να αλλάξει τον κόσμο, να τον φέρει πιο κοντά στη δική του εικόνα, πιο κοντά στη δική του τεχνολογία και πιο κοντά στις δικές του ανάγκες. Έτσι, μπορεί τελικά να φτιάξει έναν πιο δίκαιο κόσμο από αυτόν που κληρονόμησε. Αυτό ήταν το επαναστατικό πιστεύω του 20ού αιώνα, το οποίο σήμερα έχει κλονιστεί, μεταξύ άλλων και λόγω της κλιματικής κρίσης που αμφισβήτησε την προεξάρχουσα θέση κυριαρχίας που είχε αναθέσει ο άνθρωπος στον εαυτό του έναντι των οικοσυστημάτων τα οποία συντηρούν και τον ίδιο.

ΔΜ Has the Modern Movement left its mark on contemporary architecture that is produced in Greece today?

ΣΓ It has certainly left its mark on contemporary architectural forms, but not so much on the ideology behind them. The very word "movement" alludes to a significant socio-political project. The legacy of the 20th century is this fundamental idea that people can take the fate of the world in their own hands. They can change the world and turn it into a better place. For the fate of the world is not predestined by a God or anything else that rests outside of human will; it is, rather, defined by humanity which can change the world to bring it closer to its own image, technology, and needs. As such, humans can ultimately create a more just world than the one that they inherited from the 19th century. This was the revolutionary credo of the 20th century that has dissipated today, owing to the climate crisis, among other things, that have challenged the sovereign place that humanity had accorded to itself over the ecosystems that sustain it.

Δεν νομίζω ότι υπάρχουν αυτή τη στιγμή πολλοί αρχιτέκτονες που νιώθουν ότι χτίζοντας ένα καινούριο κτίριο στην Αθήνα συμμετέχουν σε μια επαναστατική διαδικασία ή πιστεύουν ότι η Αρχιτεκτονική μπορεί να αλλάξει τόσο πολύ τη ζωή των ανθρώπων, όπως γινόταν στις αρχές του 20ού αιώνα. Εκείνη την εποχή, υπήρχε π.χ. η σοβιετική ιδέα του κτιρίου ως «κοινωνικού πυκνωτή»: πίστευαν ότι τα κτίρια συλλογικής κατοικίας -όπου οι κουζίνες είναι κοινόι χώροι στους οποίους οι κάτοικοι βρίσκονται και μαγειρεύουν μαζί, ενώ σε άλλους χώρους του ίδιου συγκροτήματος τα παιδιά όλων αυτών των οικογενειών παίζουν μαζί- θα δημιουργούσαν καινούριες μορφές κοινωνικών σχέσεων. Όλα αυτά δεν ακούγονται πλέον τόσο δυνατά, ή δεν είναι το ίδιο οραματικά, όσο ήταν εκείνη την εποχή. Παρόλα αυτά, οι μορφές της μοντέρνας Αρχιτεκτονικής επιζούν, αναπαράγονται και συνεχίζουν να αποτελούν το βασικό υπόβαθρο στο οποίο στηρίζεται η εκπαίδευση των αρχιτεκτόνων και η σχεδιαστική τους δουλειά. Το κοινωνικό όραμα πίσω από αυτές τις μορφές, ωστόσο, απουσιάζει.

I don't think there are many architects at work today who feel that by constructing a new building in Athens, they are also participating in a revolutionary process, or believe that Architecture can change people's lives

02.3.4

02.3.5

to the extent that 20th-century architects believed so. Back then, there was, for example, the Soviet idea of buildings as "social condensers": they believed that housing blocks - whose kitchens are communal spaces in which residents cook and dine together, while the children of all these families play together in other spaces of the same complex, - would create new forms of social relations. Such ideas are no longer as prominent or as visionary as they were then. Nonetheless, the forms of Modern Architecture survive; they are constantly reproduced and they continue to form the foundation of architects' education. The socio-political project behind these forms, however, is largely absent today.

ΔΜ Πίσω στα πανεπιστήμια. Ποιες διαφορές εντοπίζεις ανάμεσα στο εκπαιδευτικό σύστημα και στο πανεπιστήμιο στην Αγγλία και το ελληνικό πανεπιστήμιο;

ΣΓ Προφανώς έχω διαφορετικές εμπειρίες από τις δύο χώρες, γιατί στο ένα πανεπιστήμιο ήμουν για περισσότερο καιρό σπουδαστής, ενώ στο άλλο πανεπιστήμιο ήμουν και σπουδαστής, αλλά για περισσότερο καιρό καθηγητής. Στην Αγγλία έχω σίγουρα μεγαλύτερη εμπειρία και από τις δύο πλευρές. Παρόλα αυτά, μπορεί καταρχάς να μιλήσει κανείς για τις διαφορές που υπάρχουν στη φιλοσοφία και την ιδεολογία των σχολών: για το τι σημαίνει για κάθε σχολή η Αρχιτεκτονική, ή πώς πρέπει να τη διδάξουμε.

DM Let's talk some more about the universities. What differences do you identify between the architectural pedagogies in English and Greek universities?

SG My experience from the two countries is obviously different: in Athens, I was mainly a student and postgraduate teaching assistant; in London, I arrived as a Ph.D. student, but I have mainly worked there as a professor. So, I definitely have more experience from both sides of the academic life in the UK. But there are certainly significant differences in the prevalent pedagogies, especially regarding what Architecture means and how it should be taught, in each School.

Για παράδειγμα, στη Bartlett, η φιλοσοφία της εκπαίδευσης αφορά το ποιος είσαι εσύ και τι καλλιτεχνική ταυτότητα μπορείς να δημιουργήσεις ως αρχιτέκτονας μέσα από τις σπουδές σου. Μια παιδική συνήθεια, όπως η συλλογή κουμπιών όταν κάποιος ήταν μικρός, για παράδειγμα, είναι εξαιρετικά σημαντική για την αρχιτεκτονική πρακτική αυτού του φοιτητή. Μέσα από αυτή, η σχολή θα βρει έναν τρόπο να τον βοηθήσει να εκφράσει και να σχηματίσει την ταυτότητά του ως αρχιτέκτονας. Αυτό δεν υπήρχε καθόλου, ή μάλλον υπήρχε ελάχιστα, στη σχολή της Αθήνας. Οι σπουδές Αρχιτεκτονικής στην Αθήνα είχαν ως πολύ βασικό τους σκοπό να μάθει κανείς να φτιάχνει πρώτα από όλα ένα κτίριο που στέκεται, στο οποίο μπορείς να στρίβεις σωστά στις γωνίες, δεν κουτουλάς στις πόρτες, ανακαλύπτεις τους νέους χώρους που σου ανοίγονται καθώς κινείσαι μέσα του, και ούτω καθεξής. Όλα αυτά είναι πάρα πολύ σημαντικά στη δουλειά του αρχιτέκτονα.

The Bartlett's pedagogy, for example, revolves around who you are, or the artistic identity that you can create for yourself as an architect through your studies. A childhood hobby, such as collecting buttons, is therefore regarded as extremely important for a student's architectural practice. Design tutors will find a way to help this student to express and form their identity as an architect through this old collection of buttons. Such an approach was hardly present, if not totally absent, in the School of Athens. Architectural studies in Athens primarily aimed to teach you how to make a building that stands, a building in which one can turn corners without bumping into opening doors, whilst discovering the new spaces that open up as they move through it, and so on. All these things are very important in the work of an architect.

Και οι δύο προσεγγίσεις είναι σημαντικές, και στις δύο σχολές κυκλοφορούσαν και διαφορετικές ιδέες για το τι σημαίνει να σπουδάξεις Αρχιτεκτονική και να αναπτύξεις μια δημιουργική προσωπικότητα. Προσωπικά νομίζω ότι μου ταιρίαζε περισσότερο η προσέγγιση της Bartlett. Ωστόσο, νιώθω και την αδιαμφισβήτητη αξία της προσέγγισης του Πολυτεχνείου. Ήθελε να σε κάνει έναν αρχιτέκτονα *μηχανικό*, ο οποίος καταλαβαίνει και την κατασκευή σε όλα της τα στάδια. Δίνοντας μεγάλη έμφαση στην απελευθέρωση των δημιουργικών δυνάμεων των φοιτητών, ίσως τελικά περιορίζεις και ένα σημαντικό κομμάτι που αφορά την ίδια την αρχιτεκτονική πρακτική εκεί έξω.

Both pedagogical approaches are important, and different ideas about what it means to study architecture and develop a creative personality were also making the rounds in both schools. I just feel that The Bartlett's approach was a better match for me, personally. But I also understand the undeniable value of the more technical pedagogy in the School of Athens. The Greek curriculum intended to turn you into an architect-engineer with a good grasp of the construction process. A strong emphasis on unleashing students' creative faculties may also steer them away from an equally important technical side of architectural practice.

Οι τεχνολογίες και η οικοδομική δραστηριότητα της αγοράς αυτή τη στιγμή, για παράδειγμα, είναι αρκετά μακριά από τα πειράματα που γίνονται μέσα στα εργαστήρια της Bartlett. Μένει να φανεί αν τελικά η αγορά θα καταφέρει να ενσωματώσει τις καινοτομίες που αναπτύσσονται μέσα στη σχολή, μέσα από τον ερευνητικό πειραματισμό των φοιτητών, οι οποίοι όντως κάνουν πάρα πολύ ενδιαφέρουσες δουλειές και στο κομμάτι της κατασκευής της Αρχιτεκτονικής, με νέες τεχνολογίες και υλικά.

The construction and fabrication technologies of the built environment industry today, for example, lag behind students' experimental prototypes at The Bartlett building workshops. Whether the industry will eventually recuperate the technological advancements that are currently explored within the School remains to be seen. The Bartlett students are productively experimenting with architectural fabrication, utilizing new technologies and materials.

02.3.6

ΔΜ Υπάρχουν ιδέες που μπορούμε να πάρουμε από τη Bartlett στην Ελλάδα; Αν καταγράφαμε κάποιες ιδέες, ποιες θα ήταν αυτές;

ΣΓ Το βασικό χαρακτηριστικό της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης είναι το ότι βρίσκεσαι ξαφνικά σε έναν χώρο όπου σου διατίθεται μια πληθώρα προσεγγίσεων για το ίδιο αντικείμενο. Και εσύ προσπαθείς σιγά-σιγά να σταθείς στα πόδια σου, μέσα σε ένα καινούριο επιστημονικό πεδίο, που μπορεί να το φαντάζεσαι κάπως όταν είσαι 18 χρονών και κάνεις το μηχανογραφικό σου, αλλά στην πραγματικότητα δεν το ξέρεις καθόλου και το μαθαίνεις μέσα στη σχολή. Ως φοιτητής, χρειάζεσαι δυο-τρία χρόνια για να νιώσεις ότι πατάς στα πόδια σου, για να καταλάβεις τι συμβαίνει γύρω σου, μέσα σε μια σχολή. Ως καθηγητής, είναι βασικό να αρχίσεις να σκέφτεσαι πώς μπορεί μια σχολή να φιλοξενεί ακόμα και αντικρουόμενες προσεγγίσεις του ίδιου αντικειμένου. Και να το ενθαρρύνεις αυτό και να επιτρέπεις και στα παιδιά να το εξερευνήσουν για τον εαυτό τους. Είναι, όμως, πολύ δύσκολο να γίνει αυτό στην πράξη.

DM Are there any ideas that we can borrow from The Bartlett in Greece? If we were to list some ideas, what would these be?

SG Being suddenly thrown into a learning space where various approaches to the same subject are simultaneously available for you to explore is a pivotal experience in your life as a young student. After this first shock, you are slowly trying to find your footing in a new field, which is not exactly like you imagined it when you were in high school and had to decide which programme of studies you would then like to follow. As a student, you are learning it all along the way; it takes you two or three years to feel that you have some grasp of the field and understand what is going on in the School around you. Conversely, as a professor, you need to start thinking about how to accommodate conflicting approaches within the same School. And you need to encourage that, you need to allow students to explore this intellectual environment for themselves. But it proves challenging to do so, in practice.

Παρόλο που οι φιλοσοφίες τους είναι πάρα πολύ διαφορετικές, τόσο στο Πολυτεχνείο όσο και στη Bartlett, οι περισσότεροι αρχιτέκτονες όταν διδάσκουν, τείνουν να αναπαράγουν τον εαυτό τους και τον τρόπο που διδάχτηκαν οι ίδιοι. Αυτό μέχρι ένα σημείο είναι φυσιολογικό. Έτσι έχουν αναπτύξει τη δική τους αρχιτεκτονική πρακτική και αυτό προσπαθούν να πετύχουν και με τους σπουδαστές τους. Είναι λίγοι οι καθηγητές που πραγματικά προσπαθούν να ακούσουν τα παιδιά και να τα κατευθύνουν όσο μπορούν στα μονοπάτια που εκείνα θέλουν να εξερευνήσουν, χωρίς απαραίτητα να αντιγράφουν τους μπαμπάδες τους ή τις μαμάδες τους. Στη Bartlett μπορεί και να υπάρχει μια πιο συνειδητή προσπάθεια για αυτό. Αλλά πιστεύω ότι πουθενά δεν γίνεται τελειώς επιτυχημένα. Ίσως και να μη γίνεται στην πράξη. Το να προσπαθείς, όμως, να φτάσεις πιο κοντά ακόμα και σε έναν απλησίαστο στόχο και διαρκώς να δουλεύεις προς τα εκεί, με αυτοκριτική διάθεση και προσπαθώντας συνειδητά να αλλάξεις την προσέγγισή σου στα πράγματα, είναι ένα από τα ιδεώδη της διδασκαλίας.

Leaving such pedagogical differences aside, when most architects teach, they tend to replicate themselves and the ways in which they were taught as students. This is certainly understandable. This is the way in which these architects have developed their own practice, and they try to achieve the same with their students. There are very few tutors who genuinely try to listen to the students and do their best to guide them through the alleys that students want to explore without necessarily copying their parents. This approach seems to be more consciously pursued at The Bartlett. But I believe that such efforts are not entirely successful in any School; this might well be an ideal goal that proves unattainable, in practice. Still, trying to get closer to a desired goal and self-reflectively working towards it, even if it is unattainable, serves as a regulatory ideal for your teaching practice.

Από εκεί και πέρα, υπάρχουν ζητήματα που αφορούν τις θεματικές των μαθημάτων, δηλαδή τι είδους προβλήματα συζητάμε, τι θεωρούμε ότι αφορά η συζήτηση για την Αρχιτεκτονική: αφορά μόνο το πώς τελικά σχεδιάζουμε ένα κτίριο ή αφορά και το τι σημαίνει η Αρχιτεκτονική γενικότερα, ευρύτερα, πολιτισμικά; Στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση στην Αθήνα, για παράδειγμα, έχουμε μια τάση να συζητάμε περισσότερο για κτίρια δημόσια και κατοικίας. Δεν συζητάμε αρκετά τι σημαίνει η Αρχιτεκτονική για τα παιδιά τα οποία ήταν οι πρώτοι κουφοί μαθητές, που βρέθηκαν ξαφνικά σε ένα σχολείο για κωφάλαλους, για παράδειγμα. Ας το φανταστούμε λιγάκι: Αυτά τα παιδιά βρίσκονται ξαφνικά σε ένα κτίριο που τους επιτρέπει να δουν το ένα το άλλο, να καταλάβουν ότι δεν είναι μόνο τους, ούτε ότι είναι οι «περιεργοί» της παρέας, όπως νόμιζαν τόσα χρόνια στο χωριό όπου μεγάλωσαν. Το κτίριο του σχολείου τους είναι εκείνο που τα φέρνει κοντά και τα καλεί να δημιουργήσουν τη δική τους κοινότητα. Αυτό είναι ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της δουλειάς της Αρχιτεκτονικής. Δημιουργεί τον χώρο στον οποίο συναντιούνται κοινότητες, οι οποίες μόνο τη στιγμή που τα μέλη τους βρίσκονται για πρώτη φορά μαζί στον ίδιο χώρο βλέπουν τον εαυτό τους τόσο ξεκάθαρα, αναγνωρίζουν ότι υπάρχουν και συγκροτούνται ως συλλογικότητα. Αυτή η μεγάλη γκάμα των δραστηριοτήτων και των σχέσεων που μπορούμε να έχουμε με την Αρχιτεκτονική λείπει από τις σπουδές Αρχιτεκτονικής στην Αθήνα, τουλάχιστον όπως τις βίωσα ενώ πριν από 20 χρόνια. Έχουμε ακόμα αρκετή δουλειά σε αυτό τον τομέα. Κανείς δεν πρέπει να σκέφτεται ότι ένα κτίριο είναι καλό μόνο επειδή εμείς μπορούμε να κινηθούμε μέσα σε αυτό χωρίς προβλήματα. Δεν είναι σωστό να λέμε ότι τα κτίρια είναι εντάξει και ότι το πρόβλημα είναι αυτοί που φορούν τακούνια ή χρειάζονται μπαστούνι για να περπατήσουν.

The kind of questions that each School tends to pose is also different. Is it all about how we ultimately design a building, for example, or are we also interested in Architecture's wider cultural significance? In my architectural education in Athens, we discussed mostly about housing and public buildings. But we did not talk about what Architecture means to the first deaf pupils who were enrolled in a school for the deaf, for example. I mean, picture this: These children suddenly find themselves in a building that allows them to see each other, to understand that they are neither as alone, nor as "strange", as they used to think in the village communities of their childhood. Their school building brings them together and invites them to create their own community. Architecture therefore plays a very important role in people's everyday lives. It creates the spaces in which communities come together; only when these individuals see each other in the same room for the first time do they recognize that they constitute a collective. The wide range of such activities and relationships that we can establish through Architecture was missing from my architectural studies in Athens, 20 years ago. We still have work to do in this area. A building is not good only because you and I can move around it unobstructed. Claiming that our buildings are okay and it is up to those who wear heels or walk with a cane to find their own way around our magnificent architecture is part of the problem.

Τέλος, πολλά πράγματα αφορούν την ίδια την οργάνωση της σχολής. Η διαφορά στην Αγγλία είναι ότι νιώθεις ότι βρίσκεσαι σε ένα μέρος που έχει δομές για πολλές ανάγκες που μπορεί να έχεις, είτε ως καθηγητής, είτε ως φοιτητής. Για όλα αυτά, υπάρχουν κάποιες ράγες που είναι στρωμένες για σένα και εσύ τις ακολουθείς. Στην Ελλάδα, πολλές φορές έχεις την εντύπωση ότι πρέπει να στρώσεις εσύ αυτές τις ράγες για να προχωρήσεις. Έτσι, βέβαια, αποκτάς και ευελιξία και αναπτύσσεις σημαντικές δεξιότητες επιβίωσης σε συνθήκες αβεβαιότητας. Ωστόσο, ανακουφίζεσαι κιόλας όταν στην Αγγλία βλέπεις ότι όταν θέλεις να κάνεις κάτι, υπάρχουν ήδη δύο άνθρωποι στη θέση τους που το έχουν προβλέψει ότι θα τους χρειαστείς και περιμένουν απλώς να τους μιλήσεις, για να σου το προχωρήσουν εκείνοι κιόλας. Φυσικά, πίσω από όλες αυτές τις δομές και την οργάνωση, υπάρχουν σημαντικά ζητήματα χρηματοδότησης. Όλα αυτά δεν φυτρώνουν έτσι σε μια σχολή, ούτε η απουσία τους στην Ελλάδα σημαίνει ότι εμείς είμαστε τσακωμένοι με την οργάνωση. Όλα αυτά είναι κομμάτια που μπορούμε και θα θέλαμε να τα βελτιώσουμε και να τα οργανώσουμε και στην Ελλάδα, αλλά πολλές φορές μας λείπουν οι πόροι για κάτι τέτοιο.

Lastly, the very organization of the two Schools is different. In the UK, you feel like there are structures in place for the various needs that you might have, as a professor or as student. There are rails that are already paved for you, and you just have to follow them. In Greece, you often get the impression that you have to pave these rails yourself, if you want to move your project forward. This obviously stretches your flexibility and resilience muscles, as you develop important survival skills in conditions of uncertainty. But you are also admittedly relieved when you want to do the same in the UK, and you see that there are already two people in their post for you; they have anticipated that you will need them and are just waiting to hear from you to get on with your request. The elephant in the room is, of course, funding. These professional services don't just sprout like trees in a School, and their absence in Greece does not mean that local universities are inherently incapable of being well organized. In many cases, Greek universities just lack the resources to do so.

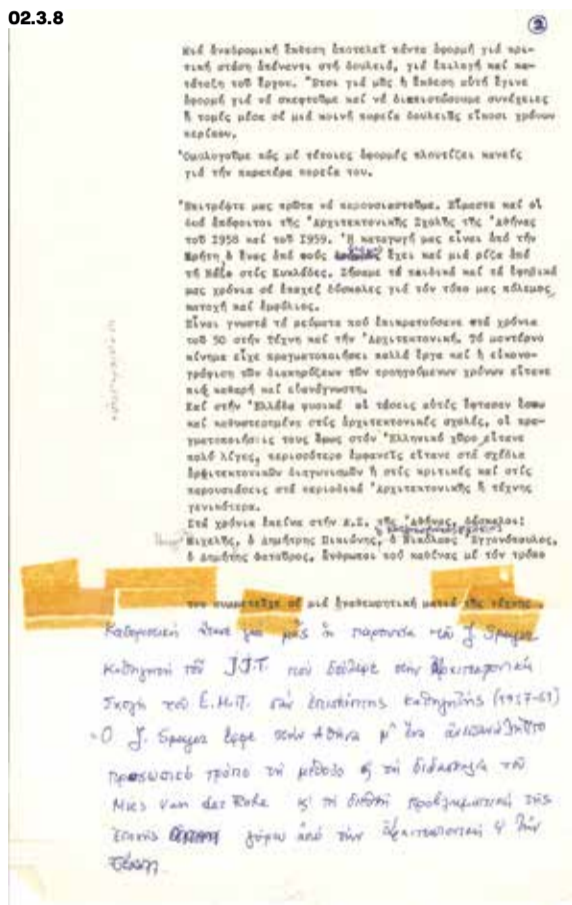
ΔΜ Η αφορμή όμως για τη συζήτησή μας ήταν η επιμέλεια του βιβλίου *Αρχιτεκτονική Ποιητική*, με κείμενα της Σουζάνας Αντωνιάκη, από το 1959 μέχρι και το 2019. Με ποια μέθοδο εργάστηκες για αυτή τη δουλειά;

ΣΓ Δεν ξέρω αν ήταν ακριβώς μέθοδος. Ίσως είναι κάτι πιο βιωματικό. Τη Σουζάνα Αντωνιάκη τη γνώρισα μαζί με τον Δημήτρη, όταν χτύπησα την πόρτα του γραφείου τους για πρώτη φορά το 2013. Μέχρι τότε, τους είχα φυσικά δει, μόνο από μακριά. Ήταν σταθερά παρόντες σε διάφορες εκδηλώσεις για την Αρχιτεκτονική. Κάθονταν συνήθως στη δεύτερη σειρά, με τα αυτιά τεταμένα και τα μάτια τους ορθάνοιχτα. Θυμάμαι πάρα πολύ χαρακτηριστικά το διαπεραστικό βλέμμα της Σουζάνας, που σε κοιτούσε γουρλώνοντας τα μάτια της, καθώς προσπαθούσε να απορροφήσει και το παραμικρό πράγμα που της έλεγε, να το επεξεργαστεί και να σου απαντήσει.

02.3.7

02.3.8

Βρέθηκα λοιπόν να τους γνωρίζω πραγματικά το 2013, στο πλαίσιο μιας μακροσκελούς αυτοβιογραφικής συνέντευξης, η οποία κράτησε τρεις ώρες. Και πήγα ξανά και ξανά στο γραφείο τους τότε και στα χρόνια που ακολούθησαν, οπότε σιγά-σιγά αποκτήσαμε μια οικειότητα. Εκείνο που μου έκανε ιδιαίτερη εντύπωση, όμως, ήταν πώς, από την πρώτη στιγμή, μου άνοιξαν οι ίδιοι το αρχείο τους και μου έδειξαν πολλά σημαντικά πράγματα. Εκτίμησα πάρα πολύ τη γενναιοδωρία τους και την εμπιστοσύνη τους σε έναν νέο άνθρωπο. Δεν με ήξεραν καθόλου τότε, και παρόλα αυτά ήταν απολύτως γενναιοδωροί. Και αυτό είναι κάτι που νομίζω ότι το ένιωθαν και πολλοί άλλοι που είχαν κάποτε κάποια επαφή με αυτούς τους ανθρώπους.

DM But the occasion for our discussion was your work for the book *Architectural Poetics*, the comprehensive edition of Suzana Antonakaki's texts on Architecture, from 1959 to 2019. What method did you follow for this work?

SG I don't know if I could call it a method. Maybe it was more of a lived experience. I met Suzana Antonakaki, and her partner Dimitris Antonakakis, when I first knocked on their office door in 2013. Until then, I had only seen them from a distance, at various architectural events in Greece. They were consistently present, sitting in the second row, with their ears perked and their eyes wide open. I fondly remember Suzana's penetrating gaze as she was trying to absorb the fine grain of her discussant's thinking, and process it, in order to respond. But I really got to know them in 2013, in the course of a three-hour-long autobiographical interview. And I returned to their office, afterwards, time and again. In the years that followed, we shared an ensuing sense of intimacy. But I was especially struck by the way in which, from the very first moment, they opened up their archive to show me all sorts of important documents. I very much appreciated their generosity and their confidence in a young man who happened to knock on their door. They didn't know me at all then, and yet they were so generous. Peers who had been in contact with them over the years shared the same feeling.

Το βιβλίο προέκυψε λοιπόν από μια σχέση που εξελίχθηκε στον χρόνο. Και επειδή εγώ είμαι επίσης βιβλιοφάγος και έχω σπουδάσει ακόμα Φιλοσοφία και Ιστορία της Επιστήμης, νομίζω ότι είχαμε και πολλά κοινά στοιχεία με τη Σουζάνα. Διάβαζε πάρα πολύ η Σουζάνα –και λογοτεχνία και Ιστορία, όχι μόνο κείμενα για την Αρχιτεκτονική. Οποιοδήποτε θεωρητικό κείμενο, για οποιαδήποτε τέχνη, της τραβούσε πάρα πολύ έντονα το ενδιαφέρον. Υπήρχε λοιπόν και μια βιωματική διάσταση, μια σύνδεση που ένιωθα με αυτόν τον άνθρωπο. Για αυτό και ανέλαβα να κάνω αυτή τη δουλειά, σαν ένα δικό μου ηθικό χρέος στη μνήμη της. Ήταν και ένας μεγάλος καμρός του Δημήτρη αυτός. Πάντα ένιωθε ότι εκείνος ως ο άντρας, που δίδασκε και στο πανεπιστήμιο, είχε μια εντονότερη δημόσια παρουσία. Και λόγω των διάφορων διαδικασιών εκλογής στα πανεπιστήμια, είχε αναγκαστεί να καταγράψει και να οργανώσει το αρχείο του, το έργο του, τις δημοσιεύσεις του. Ενώ με τη Σουζάνα δεν είχαν κάνει την αντίστοιχη δουλειά όσο εκείνη ζούσε.

So, the book is the product of all too human relations that evolved over time. Because I too am a bookworm, and also studied Philosophy and History of Science after graduating from the School of Architecture, I felt that Suzana and I had much in common. She was an avid reader - she would also read fiction and history, not just essays on Architecture. Any theoretical text about any art immediately attracted her interest. So, there was also this strong connection that I felt with her. That's what motivated me to start working on her book, as a personal moral duty in her memory. That Suzana's texts remained unpublished in her lifetime was also a source of sadness for Dimitris. He always felt that he had a comparatively stronger public presence, owing to his privileged status as the male member of this creative couple, who also taught at the university. Academic election procedures had also forced Dimitris to list and organize the archive of his projects and publications. He and she had not done the same for Suzana's work while she was alive.

Και η Σουζάνα έκανε πολλά πράγματα, όμως, ανεξάρτητα από τον Δημήτρη. Είχε σημαντική δραστηριότητα στο Τεχνικό Επιμελητήριο, για παράδειγμα. Ήθελε να προωθήσει την Αρχιτεκτονική ως φορέα πολιτισμού και να την προστατεύσει θεσμικά. Με τις κινήσεις και τις δημόσιες παρεμβάσεις της, ήθελε να ευαισθητοποιήσει την πολιτεία. Ήταν μια μεγάλη έγνοια της αυτή. Όλα αυτά τα κείμενα που είχε γράψει ως διαλέξεις ή ομιλίες, όμως, είχαν εκφωνηθεί με διάφορες αφορμές και δεν είχαν ποτέ συστηματοποιηθεί. Ο Δημήτρης Αντωνακάκης έκασε και τα συγκέντρωσε όλα αυτά μετά τον θάνατό της. Τα περισσότερα κείμενά της είχαν τη μορφή χειρόγραφων σημειώσεών. Ακόμα και τα δαχτυλογραφημένα, όμως, είχαν επάνω τους σημάδια από μολύβια και διορθώσεις της τελευταίας στιγμής, που δείχνουν πόσο πολύ επεξεργαζόταν η Σουζάνα τη λεπτομέρεια, για να επικοινωνήσει σαφέστερα τη σκέψη που ήθελε να μεταδώσει.

But Suzana was also active on various public fronts, independently of Dimitris's own public presence. She was very active in the Technical Chamber of Greece, for example. Suzana wanted to promote Architecture as an invaluable expression of collective culture, and demanded its institutional protection. With her public interventions, she wanted to raise the Greek state's awareness of Architecture. This was one of her greatest concerns. But all these texts that she delivered as lectures on various occasions had never been systematically organized. After her passing in 2020, Dimitris Antonakakis gathered the sum of her papers. Most of her public talks were based on handwritten notes. But even her typescripts were filled with pencil marks and last-minute edits, demonstrating Suzana's attention to detail; she wanted to convey her thoughts with her audience as clearly as possible.

Όταν έφτασα εγώ να επιμεληθώ αυτό το υλικό, είχε γίνει ήδη πολύ σημαντική προεργασία από τον Δημήτρη, ο οποίος είχε προσπαθήσει να ανασυγκροτήσει, να οργανώσει και να κατατάξει τις διαφορετικές ομιλίες από τις σκόρπιες σελίδες

02.3.9

02.3.7,10 Suzana Antonakaki's workspace at Atelier 66, 118 Benaki Street. Photographies ©Danai Makri

02.3.9 Pelion house, winter 1957-1958. Suzana & Dimitris Antonakakis private archives. Photography ©Suzana Antonakaki

των σημειώσεων της Σουζάνας. Είχαν προκύψει έτσι περίπου εξήντα κείμενα, τα οποία στη συνέχεια τα είχαν δακτυλογραφήσει στον υπολογιστή τρεις συνάδελφοι που έσπευσαν να τον βοηθήσουν: η Σάρρα Μάτσα, η Αγγελική Τσαμουρίδου και η Ευαγγελία Δρόσου. Είδα για πρώτη φορά όλο αυτό το υλικό συγκεντρωμένο τον Μάρτιο του 2022, όταν είχα πάει στο γραφείο του Δημήτρη για να του παραδώσω το αντίτυπο του βιβλίου μου *Resisting Postmodern Architecture*, που είχε μόλις εκδοθεί. Είχα μόλις τελειώσει αυτή την τεράστια δουλειά, η οποία με είχε απασχολήσει για μια δεκαετία σχεδόν, και ο Δημήτρης μού είπε ότι υπάρχουν αυτά τα κείμενα της Σουζάνας στον υπολογιστή του πλέον. Η αυθόρμητη αντίδρασή μου ήταν ότι θέλω να τα επιμεληθώ για να βγουν από τον υπολογιστή του στον κόσμο εκεί έξω. Και έτσι ξεκίνησε αυτή η δουλειά.

When I started to edit this material, Dimitris had already spent more than a year trying to reconstruct and classify Suzana's various speeches from the scattered pages of her notes. His efforts had ushered in about sixty texts, which were then typed afresh by three peers (Sarra Matsa, Angeliki Tsamouridou, Evangelia Drosou) who rushed to help him. I first saw this material in March 2022 when I visited Dimitris to offer him a copy of my recently published book *Resisting Postmodern Architecture: Critical Regionalism before Globalisation*. I had just finished that decade-long work, when Dimitris told me that Suzana's unpublished texts were saved in his computer now. I spontaneously responded that I wanted to edit them, to get them from his computer to the world out there. This is how this book project started.

Το πιο βασικό κομμάτι της ήταν αφενός να τα οργανώσω θεματικά όλα αυτά τα κείμενα, για να πάρουν τη μορφή ενός βιβλίου. Αφετέρου, αυτό που έλειπε από πολλά κείμενα ήταν οι βιβλιογραφικές αναφορές. Ξεκίνησε έτσι μια διαδικασία «αρχαιολογικής ανασκαφής» στα βιβλία της Σουζάνας. Ο Δημήτρης πέρασε αρκετά από τα βράδια του εκείνο το καλοκαίρι σκαρφαλώνοντας στις βιβλιοθήκες του σπιτιού και του γραφείου τους, για να κατεβάσει γύρω στα 180 βιβλία από τα διάφορα ράφια. Κι εγώ στη συνέχεια προσπάθησα να βρω χειρόγραφες σημειώσεις της Σουζάνας στις σελίδες τους. Πέρασα αρκετούς μήνες έτσι, ψάχνοντας στα τυφλά να βρω από ποιο βιβλίο προέρχεται η κάθε συγκεκριμένη φράση, για να προσθέσω την παραπομπή που έλειπε. Αυτό ήταν ένα πολύ βασικό κομμάτι της δουλειάς το οποίο, όμως, ταυτόχρονα μου επέτρεψε να βυθιστώ για λίγο στον κόσμο της Σουζάνας, στον τρόπο με τον οποίο διάβαζε εκείνη. Μπόρεσα να δω την αυθόρμητη σκέψη της, όπως αποτυπωνόταν πάνω στο χαρτί τη στιγμή που εκείνη υπογραμμίζει μια φράση ή διαβάζει κάτι που της δίνει την αφορμή να σκεφτεί κάτι δικό της για την Αρχιτεκτονική και να το σημειώσει στο περιθώριο. Μέσα από την κατάδυσή μου στα βιβλία της, ανακάλυψα και τους τρόπους με τους οποίους κάποιες φράσεις έμειναν στο μυαλό της, πώς τις είχε ερμηνεύσει η ίδια.

The main part of my work was to organize Suzana's texts thematically, so that they could become a book. But most texts also lacked numerous bibliographical references. This is how Dimitris and I embarked on a process of "archaeological excavation" in Suzana's library. Dimitris spent several summer evenings of 2022 shuffling through the bookcases of their office and apartment on 118 Benaki Street to take some 180 books off the shelves. And I undertook the task of tracing Suzana's handwritten notes on their pages. I spent several months doing just that, blindly searching for the source of a specific quote, in order to add the missing reference in Suzana's text. At the same time, this part of the work also enabled me to immerse myself in Suzana's world; I caught a glimpse of the way in which she read various texts. I witnessed her spontaneous thoughts imprinted on the page when she underscored a phrase or read something that inspired her to think about Architecture afresh, and jot it down in the margin. Delving into her books, I also discovered how specific phrases stayed with her, and how she interpreted them.

ΔΜ Άρα γνώρισες μια διαφορετική πλευρά της Σουζάνας Αντωνάκη, μέσα απ' όλη αυτή τη διαδικασία. Θέλεις λίγο να μου πεις ποια Σουζάνα ανακάλυψες;

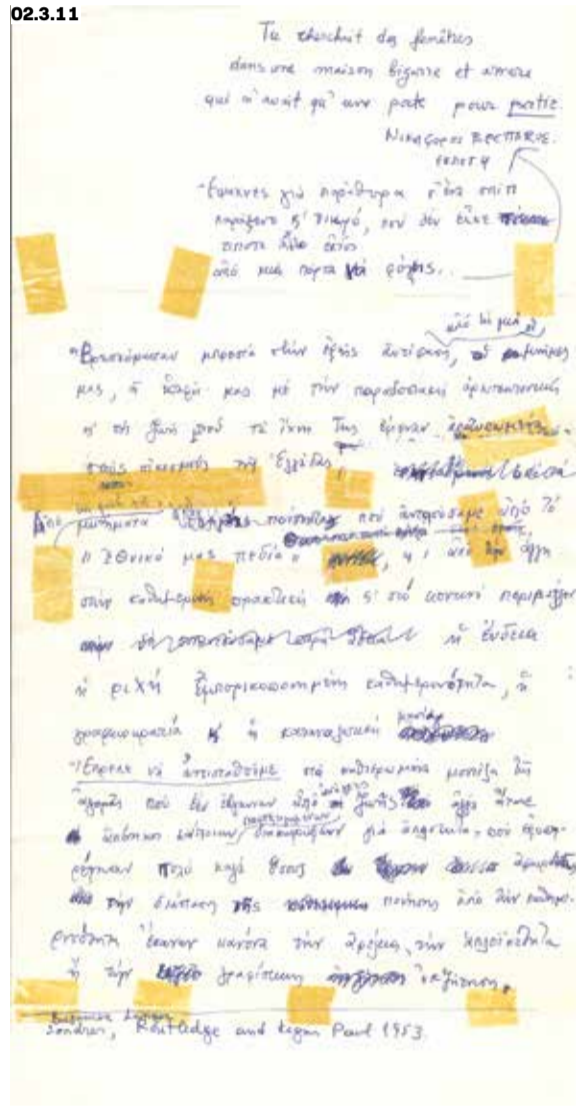
ΣΓ Όταν ξεκίνησα να γράφω την εισαγωγή μου για το βιβλίο, άρχισα ίσως για πρώτη φορά να σκέφτομαι τόσο συστηματικά πώς θα μπορούσα να δω τη Σουζάνα μόνη της, χωρίς τον Δημήτρη. Κι αυτό το ερώτημα, σχεδόν από μόνο του, άρχισε να βγάζει κλαδιά, και να ανθίζει στη σκέψη μου σιγά-σιγά. Έτσι, αναδύθηκε σιγά-σιγά και η Σουζάνα ως η διανοούμενη αρχιτέκτονας της παρέας του Εργαστηρίου 66. Και ο Δημήτρης διαβάζει και είναι ένας άνθρωπος που του αρέσει πάρα πολύ η φιλοσοφία, και ακόμα περισσότερο η ποίηση. Αλλά η Σουζάνα διάβαζε και πολύ πιο «βαριά» θεωρητικά κείμενα. Νομίζω ότι το καταλαβαίνει κανείς διαβάζοντας τα κείμενα και τα βιβλία της. Μέσα από αυτή τη δουλειά, διέκρινα το βάθος της σκέψης και το πολιτισμικό βάρος που υπάρχει πίσω από όλα όσα σχεδιάζει.

DM So you got to know a different side of Suzana Antonakaki through this whole process. Could you tell me a bit more about this Suzana that you discovered?

SG Before writing my introduction to the book, I had not consistently thought about how I could see Suzana, independently of Dimitris. When I had that question clearly in mind, my thinking about her sprouted its branches and gradually flourished. Suzana then emerged as the architect-intellectual of Atelier 66. Dimitris is an avid reader, too; he is very much into philosophy and even more into poetry. But Suzana also read much "heavier" theoretical essays. I think one can discern that in her texts. Through my work on this book, I witnessed the depths of her thinking and the cultural gravitas behind every line that she drew.

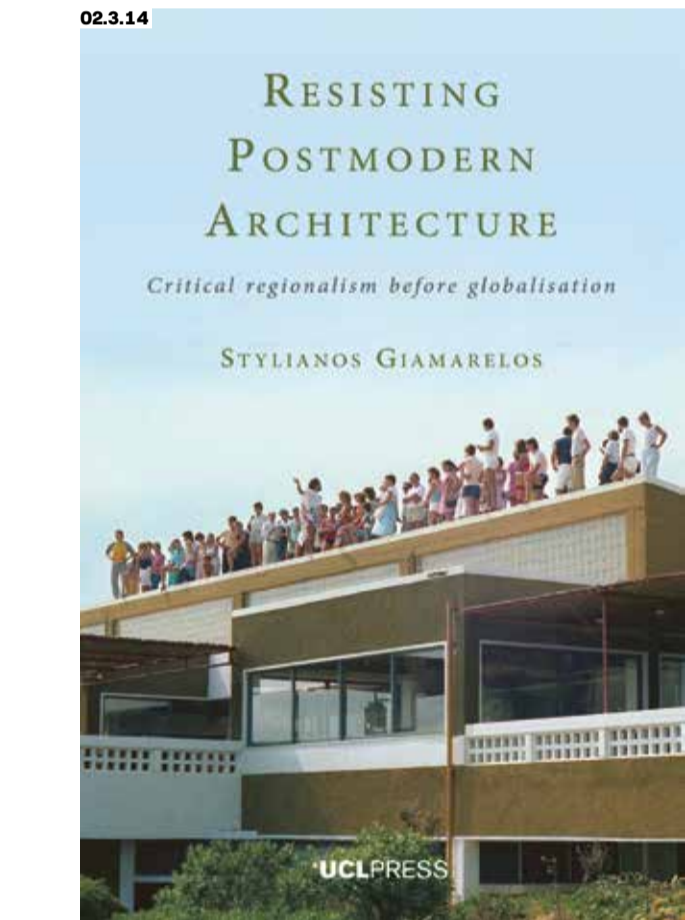
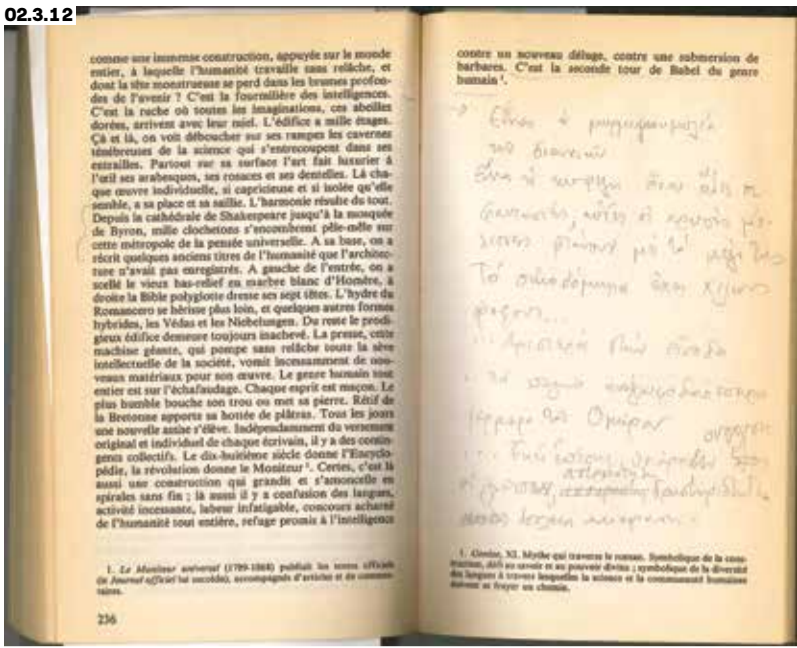
ΔΜ Θέλεις να φέρεις ένα παράδειγμα που σε εντυπωσίασε πάρα πολύ; Ένα πράγμα που κράτησες εσύ;

ΣΓ Καταρχάς έχει ενδιαφέρον να δει κανείς το ίδιο το αρχιτεκτονικό υλικό, όπως τα σχέδιά της. Πέραν των διαφόρων υπολογισμών και πειραματισμών με αναλογίες και χρώματα, στο

02.3.11

02.3.8,11 Suzana & Dimitris Antonakakis, "Synopsis of an itinerary", lecture at the opening of the Greek Festival exhibition on the work of Dimitris Pikionis and Atelier 66 at Technische Universiteit Delft (27 October - 1 December 1981), November 1981. Suzana & Dimitris Antonakakis' private archive. Photographies ©Danai Makri

02.3.12-13 Suzana Antonakaki, translation into Greek of a passage from Victor Hugo's novel *Notre-Dame de Paris 1482* (Paris: Pocket, 1989), p. 236: "It is the ant-hole of the mind. It is the hive where all imaginations, those golden bees, arrive with their honey. The edifice has a thousand floors... On the left at the entrance... the old white marble relief of Homer... There, too, there is confusion of languages, unstoppable activity, and tireless work. Suzana & Dimitris Antonakakis private archives. Photographies ©Danai Makri

02.3.14 *Resisting Postmodern Architecture: Critical Regionalism before Globalisation* (London: UCL Press, 2022).

περιθώριο ενός σχεδίου βλέπεις καμιά φορά και τον στίχο ενός ποιήματος ή μια φράση από ένα βιβλίο. Καταλαβαίνεις δηλαδή ότι υπάρχει μια σύνθετη σκέψη πίσω από οτιδήποτε σχεδιάζεται, που δεν αφορά απαραίτητα τα υλικά ή τις διαστάσεις των διαφόρων στοιχείων. Το ότι ένας χώρος έχει συγκεκριμένες αναλογίες, για παράδειγμα, μπορεί συνειδητά να δημιουργεί την αίσθηση ενός παλιού σπιτιού στη Μακρινίτσα, που είχε αποτυπώσει η Σουζάνα το 1959, όταν ήταν φοιτήτρια.

DM Do you want to give us an example of something that impressed you very much? Something that you held on to?

SG To begin with, the archival material, such as her drawings, is very interesting. In addition to various calculations, or sketchy iterations with different proportions and colours, a verse from a poem or a quote from a book is also frequently scribbled in the margin of a drawing. This reflects the sophisticated thinking that lies behind everything that she draws, which goes beyond specifying the materials or dimensions of architectural features. The proportions of a living room, for example, may consciously allude to the feeling of the same space in an old house in Makrinitsa, which Suzana had surveyed in 1959, when she was still a student.

Είναι ένας πολύ πλούσιος κόσμος, που αν και ασχολούμαι μαζί του για πάνω από δέκα χρόνια τώρα, δεν μπορώ ακόμη να ισχυριστώ ότι τον κατέχω ή ότι έχω μπει τελείως στο μυαλό των δημιουργών του. Είναι ένας κόσμος πλούσιος που μπορείς να συνεχίζεις να εξερευνάς για καιρό. Όσο κι αν προσπαθείς να τους απομονώσεις, αυτοί οι άνθρωποι πορεύτηκαν 60 χρόνια μαζί στη δουλειά και στη ζωή. Υπάρχει λοιπόν αυτή η διαρκής αλληλοτροφοδότηση. Μπορεί η Σουζάνα να διάβαζε τα «βαριά» θεωρητικά κείμενα, αλλά το βράδυ που θα καθόταν με τον Δημήτρη να συζητήσουν, θα έκαναν μια κουβέντα για όλα αυτά. Όταν βρίσκεται κανείς στον κόσμο αυτών των ανθρώπων, καταλαβαίνει τι σημαίνει μια ζωή αφιερωμένη στην Αρχιτεκτονική. Είτε είμαστε στην ταβέρνα και τρώμε μπριζόλες, είτε είμαστε σε μια πολιτική εκδήλωση, είτε βλέπουμε ένα κινηματογραφικό έργο, υπάρχει πάντα η ματιά του αρχιτέκτονα από πίσω. Ο Δημήτρης και η Σουζάνα Αντωνάκη δεν παύουν να είναι αρχιτέκτονες σε οτιδήποτε κι αν κάνουν.

The architectural world that she shared with Dimitris is very rich. Although I have been researching it for over a decade now, I cannot claim that I have mastered it or that I have managed to step in the minds of its creators. It is such a rich world that you can continue to explore it for a long time. No matter how much you try to see them as individual personalities, these people shared more than 60 years of working and living together. So, they constantly fed off each other. Suzana may have been the one reading the "heavy" theoretical texts, but she would then discuss it all with Dimitris over dinner. Entering the world of these people shows you what it means to lead a life dedicated to Architecture. Suzana and Dimitris Antonakakis' architect self is always at work in the background no matter whether they are eating steaks in a tavern, attending a political event, or watching a film. They both remain primarily architects in whatever else they happen to do.

DM Θυμάσαι κάποιες αναφορές σε ποιήματα και βιβλία που να σε εξέπληξαν κι εσένα, σε σχέση με τη σύνδεσή τους με την Αρχιτεκτονική; Και επίσης τι εννοούμε όταν λέμε «βαριά» θεωρητικά κείμενα;

SG «Βαριά θεωρητικά» λέω τα κείμενα που διαβάζει κάποιος και δεν μπορεί να καταλάβει τίποτα. Είναι κείμενα που χρειάζονται μια κατάρτιση, για να μπορέσεις να μπεις στον κόσμο τους. Ακόμα και τα πιο απλά πράγματα μπορεί να έχουν την ειδική ορολογία τους, έναν λόγο που να μην μπορείς να παρακολουθήσεις εύκολα, με πολλές άγνωστες λέξεις. Υπάρχουν επίσης συγγραφείς που γράφουν απλά και συγγραφείς που γράφουν περίπλοκα. Η Σουζάνα τούς διάβαζε και τους δύο. Και έπαιρνε από όλους κάτι. Προσπαθούσε να εγκαταστήσει μια σχέση δημιουργική με το θεωρητικό υλικό, που ουσιαστικά την βοηθούσε εκείνη να προχωράει την σκέψη της για όσα έκανε ως αρχιτέκτονας. Μας νοιάζει λιγότερο το αν υπήρχε ακρίβεια στο πώς μετέφερε τις ιδέες από το ένα πεδίο στο άλλο. Περισσότερη σημασία έχει η τροφοδότηση της δημιουργικής της διαδικασίας μέσα από αυτά τα διαβάσματα. Υπάρχουν κάποιοι αγαπημένοι της συγγραφείς, όπως ο Πωλ Βαλερύ, ο οποίος έχει γράψει επίσης κείμενα για την Αρχιτεκτονική και ήταν και αυτός μια πολύπλευρη ποιητική προσωπικότητα. Αλλά νομίζω ότι είναι λίγοι οι αρχιτέκτονες που θα έχουν διαβάσει π.χ. και Βαλερύ και Χάιντεγκερ και Λεφέβρ, και Σεφέρη και Καβάφη και Παμπούδη, και Ντερντά και Φοσιγιόν και Μπασελάρ, και Όμηρο και Καλβίνο και Ουγκώ. Ήταν ένα πνεύμα ανήσυχο, που διαρκώς είχε τις κεραίες της ανοιχτές. Αυτό είναι πολύ σημαντικό και αποτυπώνεται έντονα και γλαφυρά στα μάτια της που σπινθηροβολούσαν, όποτε ένιωθε ότι κάτι την ενδιαφέρει και προσπαθούσε να το αφομοιώσει.

DM Do you recall any references to poems and books that surprised you, too, in terms of their connection to Architecture? And also, what do we mean when we say "heavy" theoretical texts?

SG "Heavy theoretical texts" are those that you read but feel that you cannot understand them. You cannot enter the world of such texts without some sort of prior training in their field. Even the simplest things can have their particular terminology; when these unfamiliar words pile up on the same page, the resulting discourse cannot be easily followed. In addition, some authors' writing is straightforward, while that of others is convoluted. Suzana read both types of authors. And she cherished something from each of them. She was always trying to establish a creative relationship with theoretical material that helped her to advance her thinking about her own work as an architect. Whether she accurately transposed ideas from one field to another is not that important. What truly matters is the way in which she fuelled her creative process through these readings. Some of her favourite writers, such as Paul Valéry, who also wrote texts on Architecture, was a versatile poetic personality like her. Suzana's reading list is impressive. There are very few architects who will have read all of the following authors in the same breath: Valéry, Heidegger and Lefevre; Seferis, Cavafy

02.3.15 Suzana & Dimitris Antonakakis, Lyttos hotel in Anissaras-Hersonissos, Heraklion, Crete (1977). Associate architect: Alekos Polychroniadis. Suzana & Dimitris Antonakakis private archives. Photography ©Alekos Polychroniadis

and Pampoudi; Derrida, Focillon and Bachelard; Homer, Calvino and Hugo. She was a restless spirit, with her antennae always open. This was vividly reflected in her eyes, which sparkled when she listened to something that interested her and tried to absorb it.

DM Θυμάσαι κάτι σαν ανέκδοτο από όλη αυτή τη διαδικασία για σένα; Κάποια περιστατικά που είναι ιδιαίτερα και για τον ερευνητή;

ΣΓ Όπως καταλαβαίνεις, τον περισσότερο καιρό ήμουν χωμένος με τα μούτρα μέσα στις σελίδες των βιβλίων της Σουζάνας προσπαθώντας να βρω πού είναι καθεμιά από τις αναφορές που μου έλειπαν. Μου έχουν μείνει στο μυαλό κάποιες φράσεις που δεν βρήκα από πού είναι, και οι οποίες μάλιστα επαναλαμβάνονται σε μερικά της κείμενα. Αυτές δυστυχώς έμειναν χωρίς παραπομπή και τις απέδωσα περιφραστικά. Ο Δημήτρης με ρωτούσε στο τέλος της ημέρας, για παράδειγμα, «αυτή η φράση του Λούι Καν, που έλεγε για τον κάτοικο, τελικά από πού είναι;».

DM Do you remember anything like an anecdote from this whole process? Are there any incidents that are particular to the researcher as well?

SG As you can tell, most of the time, I was buried face down in the pages of Suzana's books, trying to locate every single reference that I was missing. Some phrases whose source I did not manage to locate, despite my best efforts, stayed with me, because they also reappeared in Dimitris's and her texts. In such cases, I had to paraphrase without directly referring to an original source. Late at night, Dimitris would ask me about such quotes: "What about that Louis Kahn phrase about the resident? Where is it from, after all?"

DM Τι έλεγε αυτή η φράση;

ΣΓ Η φράση που χρησιμοποιούσαν και οι δύο συχνά σε ομιλίες τους και αποδιδόταν στον Καν ήταν: «αν δεν υπάρχει συγκεκριμένος κάτοικος, θα πρέπει να τον εφεύρουμε». Μαζί με τον Δημήτρη κατεβάσαμε από τα ράφια όλα τα βιβλία τους για τον Καν, αλλά αυτή τη φράση δεν την εντόπισα τελικά. Από κάπου ήταν. Ακόμη την ψάχνω.

DM What did that quote say?

SG The phrase that they both used frequently in their lectures and attributed to Kahn was something along these lines: "if there were no specific residents, we would have to invent them." Dimitris and I took all their Kahn-related books off the shelves, but I did not find that phrase in any of them, after all. I am still looking for it.

Αυτό, πάντως, δείχνει και ότι η Σουζάνα αφομοίωσε και αποστήθισε όσα την ενδιέφεραν από τα κείμενα που διάβαζε. Τα είχε δηλαδή μέσα της και τα ανέσυρε όταν χρειαζόταν. Από ένα σημείο και μετά χανόταν έτσι η αρχική πηγή. Γι' αυτό και όταν επιμελήθηκα τα κείμενά της διατήρησα τις δικές της μεταφράσεις για φράσεις που προέρχονταν από βιβλία που εκείνη διάβαζε στα Γαλλικά, ακόμα κι αν υπήρχαν πλέον μεταφράσεις αυτών των τίτλων και στα Ελληνικά. Με ενδιέφερε ακριβώς να διατηρήσω μέσα από την επιμέλειά μου τον τρόπο με τον οποίο εκείνη διάβαζε και τους όρους που εκείνη χρησιμοποιούσε για να κάνει τις συνδέσεις από τα Ελληνικά στα Γαλλικά και από τα διαβάσματα στην αρχιτεκτονική της.

Still, this incident shows that Suzana absorbed and memorized that which interested her from the texts that she was reading. She carried these phrases with her and drew them out when she needed to resort to them. At some point in this process, the original source was lost. That is why, when editing her texts, I retained her own translations of phrases from books that she had read in the original French, even though Greek translations of these books were readily available today. My editorial choice was to retain the way in which Suzana read, including the specific terms that she used to establish creative links between Greek, French, her readings and her architecture.

DM Πραγματικά πάρα πολλή δουλειά. Εντωμεταξύ έχεις και άλλα βιβλία, που έχουν σχέση με το ενδιαφέρον σου για το μοντέρνο. Ποια είναι αυτά τα βιβλία;

ΣΓ Στο δικό μου συγγραφικό έργο υπάρχουν διαφόρων ειδών βιβλία. Γραμμένο μόνο από εμένα είναι το *Resisting Postmodern Architecture: Critical Regionalism before Globalisation*, το οποίο είναι μια μετεξέλιξη της διατριβής μου στη Bartlett. Είναι το πιο σημαντικό μου βιβλίο. Πριν από λίγες μέρες ολοκλήρωσα τη συγγραφή και ενός δεύτερου βιβλίου, που κινείται στην ίδια θεματική, για τον κριτικό τοπικισμό, από μια άλλη σκοπιά. Μόλις το παρέδωσα στον εκδότη μου, στο GTA Verlag του ETH στη Ζυρίχη. Θα πάρει γύρω στο εννιάμηνο η όλη επεξεργασία του υλικού, οπότε μάλλον θα κυκλοφορήσει στις αρχές της επόμενης χρονιάς. Ο τίτλος του είναι *Critical Regionalism Abroad: Aris Konstantinidis without Greece*, και εξετάζει έναν αρχιτέκτονα στενά συνδεδεμένο με τη συζήτηση για την ελληνικότητα από την οπτική γωνία της σχέσης του με το εξωτερικό. Με απασχολεί ιδιαίτερα η παρουσία του Κωνσταντινίδη πέραν των ελληνικών συνόρων, είτε μέσω της διδασκαλίας του στη Ζυρίχη στο τέλος της δεκαετίας του 1960, είτε μέσω των διεθνών δημοσιεύσεων του έργου του.

DM That's really too much work. In the meantime, you have published more books related to your interest in modernism. What are these books?

SG I have worked on different kinds of books. My monograph *Resisting Postmodern Architecture: Critical Regionalism Before Globalization* is partly based on my Ph.D. thesis at The Bartlett. It is my most important book to date. Just a few days ago, I finished writing my second book on the same topic of critical regionalism, but from a different perspective. I have just submitted it to my publisher, ETH's gta Verlag in Zurich. It will take about nine months for all this material to be processed for publication, so the book will be released in early 2025. Entitled *Critical Regionalism Abroad: Aris Konstantinidis without Greece*, it focuses on an architect whose work is customarily associated with the debates on Greekness, conversely, from the vantage point of his worldwide presence, either through his late-1960s teaching in Zurich or through the international publications of his work.

Πέρα από τα βιβλία που έχω γράψει μόνος, έχω επίσης επιμεληθεί τις εκδόσεις κειμένων άλλων συγγραφέων. Σε αυτές τις περιπτώσεις, συνήθως γράφω και μια εισαγωγή, η οποία τοποθετεί αυτά τα κείμενα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ή αναλύει τουλάχιστον το πώς τα διαβάζω εγώ. Για το βιβλίο της Σουζάνας, για παράδειγμα, επικεντρώθηκα περισσότερο στο πώς τα κείμενά της αναδεικνύουν την ιδιαίτερη «γυναικεία φωνή του κριτικού τοπικισμού». Υπάρχουν επίσης τα δύο βιβλία που έχω βγάλει μαζί με τον Τάσο Μπίρη (*Αχαρτογράφητα ρεύματα*) και με τον Τάσο Κωτσιόπουλο (*Για το μεταμοντέρνο στην Αρχιτεκτονική*), που είναι βασισμένα στις αυτοβιογραφικές συνεντεύξεις που κάναμε το 2013 στο πλαίσιο της διατριβής μου, και το βιβλίο που επιμελήθηκα με την Αναστασία Καρανδινού και τη Χριστίνα Αχτύπη (*ATHENS by SOUND*), όταν εκπροσωπήσαμε την Ελλάδα στην 11η Biennale Αρχιτεκτονικής της Βενετίας το 2008. Τέλος, έχω μεταφράσει στα Ελληνικά θεωρητικές μελέτες, όπως *Η αρχιτεκτονική στην εποχή της διχασμένης αναπαράστασης* του Dalibor Vesely.

In addition to these monographs, I have edited collections of texts by other authors. In these cases, I usually write an introduction, which situates these texts within a broader context, or analyzes how I read them. For Suzana's book, for example, I focused on the overshadowed "female voice of critical regionalism" that ensues from her texts. I have also co-authored books with Greek architects Tasos Biris (*Uncharted Currents*) and Tasos Kotsioropoulos (*On the Postmodern in Architecture*), which are based on the autobiographical interviews that I conducted in 2013 as part of my early Ph.D. research. In addition, I have co-edited a book with Anastasia Karandinou and Christina Achtypi (*ATHENS by SOUND*) when we represented Greece at the 11th Venice Biennale of Architecture in 2008. Lastly, I have translated theoretical works, such as Dalibor Vesely's *Architecture in the Age of Divided Representation*, into Greek.

Στο ερευνητικό μου έργο περιλαμβάνονται επίσης συλλογές κειμένων που έχω συνεπιμεληθεί ως αφιερώματα σε επιστημονικά περιοδικά. Η ιδέα της ανθεκτικότητας, όπως θα μπορούσε να εμφανίζεται στην αρχιτεκτονική ιστορία, είναι ένα θέμα πάνω στο οποίο συγκροτήσαμε ένα ειδικό τεύχος του *Architectural Histories* με την Elizabeth Merrill. Αυτόν τον καιρό, ετοιμάζω μαζί με τη Nina Vollenbröcker ένα ειδικό τεύχος του περιοδικού *Architectural Research Quarterly*, με γενικό θέμα τις ιστορίες αναπηρίας στην Αρχιτεκτονική. Έχουμε ζητήσει από μια σειρά από διεθνείς συναδέλφους, ιστορικούς, να γράψουν όχι μόνο για κτίρια που σχετίζονται με την αναπηρία, αλλά και για τη σχέση της αρχιτεκτονικής ιστορίας με όλα αυτά τα ζητήματα.

My research outputs also include collections of texts that I have co-edited as special issues of peer-reviewed journals. For our special issue of *Architectural Histories*, with Elizabeth Merrill, we focused on the currently prevalent concept of resilience as the lenses through which one can revisit architectural history at large. I am currently working with Nina Vollenbröcker on a special issue of *Architectural Research Quarterly*, which will discuss histories of deafness and disability in Architecture. The international contributors to this volume will not only write about buildings related to disability, but they will also address their implications for architectural history.

DM Όταν ένας ερευνητής εργάζεται, έχει μια επιθυμία για το πώς θα ήθελε να αξιοποιηθεί το έργο του;

ΣΓ Υπάρχει μια φαντασίωση στο μυαλό των συγγραφέων ότι κάπου εκεί έξω υπάρχουν ιδανικοί αναγνώστες οι οποίοι μπορούν να αντιληφθούν και την παραμικρή υπόνοια σκέψης που μπορεί να περιλαμβάνεται στα γραπτά τους. Είναι μια απαστηλή φαντασίωση. Όσο πιο νωρίς την ξεφορτωθεί κανείς, τόσο καλύτερα για τον ίδιο. Ως συγγραφέας, πρέπει να συμπλιωθείς με την ιδέα ότι, όταν βγάζεις ένα βιβλίο εκεί έξω στον κόσμο, αυτό μπορεί να γίνει κατανοητό, να χρησιμοποιηθεί και να βοηθήσει άλλους ανθρώπους να σκεφτούν άλλα πράγματα από αυτά που σκεφτόσουν εσύ. Οι αναγνώστες κρατάνε εκείνο που τους ενδιαφέρει εκείνους, όχι απαραίτητα ό,τι νοιάζει εμένα.

- DM** When a researcher is working, do they have a desire for the way in which they would like their work to be used?
- SG** Writers frequently imagine that there are ideal readers who can perceive even the subtlest allusion that is included in their writings. But this is pure fantasy. The sooner one gets rid of it, the better. As a writer, you must come to terms with the idea that when you release a book out there in the world, it can be understood and utilized to help other people think differently than you do. Readers keep that which is significant for them, and this does not necessarily coincide with your own concerns.

Εκ των πραγμάτων, όμως, τα δικά μου βιβλία σίγουρα προβάλλουν τη νεοελληνική Αρχιτεκτονική σε ένα διεθνές κοινό. Μέχρι πρόσφατα δεν υπήρχαν αντίστοιχα εκτενείς συστηματικές μελέτες για σημαντικούς αρχιτέκτονες της χώρας μας που να είναι ταυτόχρονα ελεύθερα προσβάσιμες, σε ψηφιακή μορφή, και στα Αγγλικά. Δεν θα έλεγα, ωστόσο, ότι έχω κάτι συγκεκριμένο στο μυαλό μου ή μια αποστολή που νιώθω ότι πρέπει να επιτελέσει ένα βιβλίο μου, αν και κάποια θέματα έχουν σίγουρα μεγαλύτερη βαρύτητα από άλλα. Σε κάθε περίπτωση, ξεκινάω να δουλεύω με πράγματα που μου κεντρίζουν το ενδιαφέρον και έχουν μια ιδιαιτέρη αξία για εμένα πρώτα. Νομίζω ότι τα βιβλία που ανέφερα παραπάνω αποτυπώνουν και τη δική μου πορεία και τον τρόπο με τον οποίο έχω αφομοιώσει στη δουλειά μου τις επιδράσεις των διαφορετικών περιβαλλόντων, εντός των οποίων έχω κινηθεί ως τώρα.

Having said that, my books effectively familiarize international audiences with Modern Architecture in Greece. Until recently, there were no similarly extensive and systematic studies of distinguished Greek architects, freely accessible across the world, in English. But I do not start writing a book with a specific mission in mind. Some topics are just more significant for certain audiences than others. In any case, I usually start working on things that attract my intellectual interest or hold a special place in my heart. I think that my publications also reflect my personal trajectory, the ways in which I have assimilated variegated stimuli from the different environments within which I have conducted my studies, research and teaching.

- AM** Και πρακτικά, πόσο σε έχει η εξελίξει όλη αυτή η πορεία;

SG Μπήκα στην Αρχιτεκτονική, χωρίς να έχω ιδέα του τι ακριβώς κάνει ένας αρχιτέκτονας. Από μικρός μου άρεσε να ζωγραφίζω – και πιο συγκεκριμένα να φτιάχνω κόμικς, ιστορίες με πάπιες. Όταν λοιπόν ήρθε η ώρα να δώσω πανελλήνιες, υπήρξε αυτή η καθοδήγηση από τη μεριά των γονιών μου να κινηθώ προς το Πολυτεχνείο, καθώς μου άρεσε τόσο πολύ το σχέδιο. Μου έλεγαν πως η Αρχιτεκτονική είναι πιο ασφαλές επάγγελμα από τη σκιτσογραφία, για παράδειγμα. Οπότε, χωρίς να το σκεφτώ και πολύ τότε, μπήκα στο Πολυτεχνείο. Και πράγματι βρέθηκα σε μια σχολή που μου πήρε κάποιον χρόνο για να καταλάβω τι μου γίνεται. Στην Bartlett, θα μου είχαν δείξει από την πρώτη σχεδόν εβδομάδα των σπουδών μου πώς θα μπορούσα να ενσωματώσω τα κόμικς που έφτιαχνα όταν ήμουν μικρός στη δημιουργική διαδικασία της δουλειάς μου ως αρχιτέκτονας. Στο Πολυτεχνείο, χρειάστηκαν 3-4 χρόνια για να το καταλάβω αυτό. Και θα μου ήταν αδύνατο να το συνειδητοποιήσω χωρίς τα μαθήματα Ιστορίας και Θεωρίας της Αρχιτεκτονικής της Σύγχρονης Εποχής που δίδασκαν τότε ο Παναγιώτης Τουρνικιώτης, ο Δημήτρης Φιλιππίδης και ο Γιάννης Πεπονής. Ήταν πραγματικά μια dream team διδασκόντων, η οποία μου άνοιγε τα μάτια, όποτε τους άκουγα να μιλάνε στο αμφιθέατρο. Καταλάβαινα τι άλλα πράγματα θα μπορούσε να είναι ή να κάνει ένας αρχιτέκτονας.

- DM** And how have you evolved, in practice, through this whole process?

SG I entered the School of Architecture without having the faintest idea of all that which an architect does. Since I was a child, I liked to draw cartoons and comics with ducks. So, when it was time to decide for my future studies, my parents directed me towards the National Technical University of Athens School of Architecture, where my love for drawing could find its right place. They suggested that architecture, rather than cartooning, was a safer bet as my future profession. So, without thinking too much about it then, I embarked on studying architecture. It took me some time to figure out what I was doing in this School. At The Bartlett, it would have taken about a week for someone to encourage me to creatively integrate the comics that I used to write and draw as a child into the creative process of my work as an architect. By contrast, it took me 3-4 years to figure this out in the School of Athens. And it would have been virtually impossible for me to realize it without the History and Theory course on Contemporary Architecture which was then taught by Panagiotis Tournikiotis, Dimitris Philippidis, and John Peponis. This professorial dream team opened my eyes to a richer architectural world than that which was then offered in the School's design studios. Attending these lectures, I realized that an architect could do so much more than that.

Μέσα στη δημιουργική ελευθερία των μαθημάτων αυτών, ένιωσα ότι μπορώ να αναπτύξω περισσότερο και το θεωρητικό κομμάτι των σπουδών μου, που πάντα με τραβούσε. Ξεκίνησα λοιπόν σπουδές Φιλοσοφίας και Ιστορίας της Επιστήμης στο ΕΚΠΑ, μετά το μεταπτυχιακό μου στη Θεωρία της Αρχιτεκτονικής στο ΕΜΠ, και συνέχισα και τις σπουδές μου στην Ιστορία και τη Φιλοσοφία της Επιστήμης και της Τεχνολογίας και σε μεταπτυχιακό επίπεδο. Πηγαίνοντας στο Λονδίνο, πίστευα λοιπόν ότι θα κάνω το φοβερό διδακτορικό, που θα φέρει κοντά τους κόσμους της Φιλοσοφίας και της Αρχιτεκτονικής. Τελικά, έγινε κάτι τελείως διαφορετικό. Αντί για φιλόσοφος, έγινα ιστορικός. Και αυτό με πήγε κατά κάποιο τρόπο πίσω στα παιδικά μου χρόνια, θυμίζοντάς μου ότι πάντα μου άρεσε να λέω ιστορίες. Απλώς, αντί να λέω ιστορίες με πάπιες, άρχισα πια να λέω ιστορίες με κτίρια και με τους ανθρώπους που τα φτιάχνουν ή τα κατοικούν.

Within the creative freedom of these History & Theory courses, I felt that I could also delve deeper into the theoretical side of my studies, which always fascinated me. So, I started studying Philosophy and History of Science at the National & Kapodistrian University of Athens, after completing my Master's in Architectural History & Theory, followed up by a Master's in History and Philosophy of Science and Technology. As such, when I arrived in London, I thought I would embark on this great Ph.D. project that would bring the worlds of Philosophy and Architecture finally together. But my thesis turned out to be something completely different. Instead of becoming a philosopher, I reimagined myself as a historian. And this somehow took me all the way back to my childhood, reminding me that I always liked storytelling. Instead of telling stories about ducks, I would now start writing histories about buildings and the people who make or inhabit them.

Τώρα, όπως τα λέω αυτά, ακούγονται όλα ωραία και τακτοποιημένα, αλλά στην πραγματικότητα ήταν μεγάλα τα διλήμματα, σε όλη τη διάρκεια της διαδρομής μου. Θα γινόμουν τελικά αρχιτέκτονας ή φιλόσοφος; Θα έμενα στο Λονδίνο ή θα επέστρεφα στην Αθήνα; Ένιωθα διαρκώς ότι πατάω σε δύο βάρκες και δεν ήξερα πού θα καταλήξω. Υπήρχαν όλα αυτά και τα ένιωθα εξίσου δυνατά μέσα μου. Αλλά οι αντιφάσεις και οι εσωτερικές συγκρούσεις είναι μάλλον αναπόφευκτες όταν εξελισσόμαστε ως προσωπικότητες.

But all these jigsaw pieces did not fall as neatly into place as it may sound now. I faced great dilemmas along the way. Would I become an architect or a philosopher, after all? Would I settle in London or return to Greece? I constantly felt like I was trying to find my footing on two boats, without knowing on which of them I would end up. But contradictions and internal conflicts are possibly inevitable as we grow as personalities.

- AM** Μιας και μιλήσαμε για όλα αυτά τα πράγματα, ποια είναι η σημασία που αποδίδεις στην προφορική παράδοση για την Αρχιτεκτονική;

SG Η προφορική παράδοση είναι για μένα πολύ σημαντική, αν και δεν θεωρείται πολύ αξιόπιστη επιστημονικά. Εγώ πάντως δούλεψα πολύ με αυτοβιογραφικές συνεντεύξεις και είδα πόσα πολλά περισσότερα λέει κανείς προφορικά και ιδιωτικά (ακόμα και όταν έχει ένα μηχανάκι να καταγράψει την κάθε του λέξη), παρά γραπτά και δημόσια. Μέσα από αυτές τις συνεντεύξεις, άντλησα ακόμα και πολύτιμες ενδείξεις για άλλα στοιχεία που έπρεπε να συλλέξω ως ιστορικός. Μου έδιναν μια ιδέα για το είδος του αρχαιακού υλικού που θα χρειαζόμουν ακόμα να βρω, όπως φοιτητικές εργασίες και μπροσούρες εκείνης της εποχής, για παράδειγμα.

- DM** Since we have discussed all these things, how important do you think that the oral tradition is for architecture?

SG Orality is significant in my work, although it is not widely regarded as reliable, in strict scientific terms. Through my work with autobiographical interviews, however, I witnessed how much more one shares orally in private (even when a gadget on the table records every single one of their words) rather than in writing, in public. The interviews that I conducted also hinted at other evidence that I needed to gather as part of my later work as a historian. These conversations gave me an idea of the sorts of additional material for which I would need to look out, such as student projects, brochures and pamphlets from that period.

Μέσα από τέτοιες συνεντεύξεις, κατάλαβα επίσης ότι ακόμα και τα ίδια τα αρχεία μπορεί να έκρυβαν πράγματα. Ο Δημήτρης Αντωνάκης, για παράδειγμα, παρέμεινε στη Σχολή της Αθήνας για παραπάνω από τριάντα χρόνια με την ιδιότητα του επιμελητή. Επειδή δεν είχε θέση καθηγητή, τυπικά δεν επιτρεπόταν να επιβλέπει διπλωματικές εργασίες. Έμπαίνε

02.3.16

02.3.17

κάποιος άλλος συνάδελφος ως επιβλέπων στα χαρτιά λοιπόν, και η βασική δουλειά της επίβλεψης γινόταν από τον Αντωνακάκη. Αυτό δεν θα μπορούσα να το ξέρω, αν κοιτάζα απλά το αρχείο των διπλωματικών εργασιών της Σχολής. Το έμαθα από τις προφορικές μαρτυρίες των συναδέλφων του.

Through these interviews, I also realized that some things could be hidden in plain sight in archival collections. To cite just one example, Dimitris Antonakakis was a teaching fellow at the School of Athens for 30 years. Despite being an internationally renowned architect, however, he was not formally allowed to supervise diploma projects because he did not have a professorial position in the School. So, a colleague would step in as supervisor on paper, for Antonakakis to supervise the student, in practice. Had I been limited to looking at the student projects in the School's archive, I would not have been able to arrive at this information. It was the oral testimony of one of his peers that led me to it.

Είναι πολύ σημαντικά όσα λέγονται προφορικά λοιπόν, διότι υπάρχει ελευθερία στον προφορικό λόγο, ιδιαίτερα σε μια κατ' ιδίαν συζήτηση δύο ανθρώπων. Υπάρχουν διάφοροι, προσωπικοί και γενικότεροι, λόγοι για τους οποίους πολλά πράγματα δεν λέγονται δημόσια. Ταυτόχρονα, όμως, έχει σημασία και η εμπειρία του κάθε ανθρώπου που συμμετείχε σε ένα ιστορικό γεγονός, αν είναι δυνατόν, να καταγράφεται ως μαρτυρία. Ακόμα και αν κανείς δεν εμπιστεύεται πλήρως την υποκειμενικότητά της, είναι πάντα ένα πολύ σημαντικό κομμάτι και για μια πιο συστηματική ιστορική δουλειά που μπορεί να ακολουθεί στη συνέχεια.

So, that which is said orally is very important, because it explores the freedom of a private conversation between two people. For personal and other reasons, people do not say many things as easily in public. At the same time, the testimony of individuals who participated in a historical event should ideally be documented. Even if one does not fully trust their subjectivity, it can always serve as a prelude to more systematic historical work that may follow.

ΔΜ Ας επιστρέψουμε στο βιβλίο για τη Σουζάνα Αντωνακάκη. Και τώρα θα κάνω ανάγνωση, γιατί είναι ένα χωρίο ολόκληρο που θέλω να σχολιάσουμε: «η ποιητική σύλληψη του κτισμένου περιβάλλοντος της καθημερινότητάς μας, η σημασία των ορίων της κίνησης και των μεταβάσεων στην Αρχιτεκτονική, η χρήση του χρώματος στην Αρχιτεκτονική και στην πόλη, η θεατρικότητα και η κατοίκηση, οι σχέσεις χρόνου και χώρου, ο διάκοσμος και η ποιητική διάσταση των αντικειμένων της καθημερινής ζωής, η αρχιτεκτονική της πολυκατοικίας και η συσχέτιση της ελληνικής πόλης με τον τόπο και το φυσικό περιβάλλον». Υπάρχουν θέματα που παραμένουν πολύ επίκαιρα; Ποια είναι τα πιο επίκαιρα κατά την άποψή σου;

ΣΓ Όλα αυτά που μόλις διάβασες είναι το απόσταγμα από τα θέματα που έβλεπα να επιστρέφουν στα κείμενα της Σουζάνας και συνιστούν την ιδιαίτερη συνεισφορά της στη νεοελληνική Αρχιτεκτονική. Ας ξεκινήσουμε από τη συζήτηση για το χρώμα, για παράδειγμα. Όταν μιλάς με τον Δημήτρη για αυτό σήμερα, σου λέει: «μακάρι να ήταν εδώ η Σουζάνα για να κάναμε κάτι πιο τολμηρό με τα χρώματα». Η Σουζάνα είχε αυτή τη διάθεση να πειραματιστεί με το χρώμα σε μια εποχή που επικρατούσε ένας μύθος γύρω από την πρωτοκαθεδρία του λευκού στη μοντέρνα Αρχιτεκτονική. Με συστηματική δουλειά, η Σουζάνα είχε φτιάξει ένα δικό της χρωματολόγιο, και δεν σταμάτησε να το εξελίξει σε όλη τη διάρκεια της σταδιοδρομίας της. Το είχε αρχικά βασίσει στην προηγούμενη δουλειά του Le Corbusier και στα σχετικά μαθήματα του Νίκου Χατζηκυριάκου-Γκίκα στο Πολυτεχνείο την δεκαετία του 1950. Στη συνέχεια, πειραματιζόταν και η ίδια, αναμειγνύοντας διαφορετικές χρωματικές ουσίες με τους σοβάδες, από το ένα έργο στο άλλο. Το χρώμα λοιπόν είναι μια ωραία θεματική και για εμάς σήμερα. Βλέπω τις αθηναϊκές πολυκατοικίες που χτίζονται αυτόν τον καιρό και οι αποχρώσεις που κυριαρχούν είναι οι εξής τέσσερις: μαύρο, γκριζο, σκούρο καφέ και λευκό. Είμαι σίγουρος ότι μπορούμε να ζούμε σε πιο χρωματιστές πόλεις, λουσμένες στο μεσογειακό φως, όπως θα ήθελε και η Σουζάνα.

DM Let us return to the book about Suzana Antonakaki. I am going to read this aloud now because I would like to hear your comment on a whole passage: "the poetic conception of

the built environment of our everyday life; the importance of boundaries, of movement and transitions in Architecture; the use of colour in Architecture and the city; theatricality and dwelling; the relations between time and space; ornament and the poetic dimension of everyday objects; the architecture of the Athenian apartment building and the association of the Greek city with its locus and natural environment." Are there any themes from Suzana's texts that remain very topical today? Which are the most pertinent, in your opinion?

SG

The long list that you just read out loud summarizes the topics that were constantly revisited in Suzana's writings. They form her personal contribution to Modern Greek Architecture. We could start with her discussion of colour, for example. When you speak with Dimitris about it today, he usually replies: "I wish Suzana were here so that we could be more daring with our colors." Suzana was willing to experiment with colour at a time when white was mythologized as the true colour of modern architecture. Working systematically, Suzana devised her own colour scheme and continued to develop it throughout her career. She had initially based it on the earlier work of Le Corbusier and Nikos Hadjikyriakos-Ghika's drawing classes at the National Technical University of Athens in the 1950s. She constantly experimented with mixing different pigments with plaster from one project to the next. Colour still allows one to open a different discussion around Greek architecture today. A cursory glance at the Athenian apartment buildings that are currently under construction would suffice to show that only four colours prevail: black, grey, dark brown, and white. We can certainly live in the more colourful cities that Suzana desired, under the Mediterranean light.

Όλο αυτό το κομμάτι της δουλειάς της, που αφορά τη σχέση της Αρχιτεκτονικής με τον τόπο και το φυσικό τοπίο ιδιαίτερα, είναι επίσης πάρα πολύ σχετικό με τις σύγχρονες συζητήσεις για την κλιματική αλλαγή, για το πώς μπορούμε τελικά να κάνουμε μια αρχιτεκτονική η οποία να αφήνει το ελάχιστο αποτύπωμα στο έδαφος. Υπάρχει μια κατοικία στην Κρήτη που μου έρχεται στο μυαλό, όπου το ίδιο το σχέδιο της Σουζάνας και του Δημήτρη για το κτίριο προσπαθεί να διασώσει τις ελιές που ήδη υπάρχουν μέσα σε αυτό το κτήμα, καθώς σχεδιάζεται γύρω τους. Το πώς μπορείς να εισαγάγεις ένα αρχιτεκτονικό σώμα μέσα σε ένα οικοσύστημα, και να το κάνεις με έναν τρόπο που η αρχιτεκτονική σου να βάζει ομαλά και τον άνθρωπο μέσα σε αυτό το υπάρχον οικοσύστημα, είναι μια πολύ επίκαιρη συζήτηση, η οποία έχει ζουμί και θα μπορούσε να αναδειχθεί περισσότερο μέσα από το έργο της, για το πώς προχωράει η Αρχιτεκτονική σήμερα.

Then there is this very important part of her work, which addresses architecture's relationship with place and the natural landscape in particular. This is relevant to current debates around climate change; namely, how one can arrive at an architecture with minimal footprint on the ground. In this context, Suzana & Dimitris Antonakakis' design for a house on Crete immediately comes to my mind. They designed it around the old olive grove that stood for years on that plot of land. How one can introduce an architectural project into an existing ecosystem in a way that also inserts people seamlessly into that ecosystem is a very pertinent discussion. Suzana's work could further foreground it as relevant for the future of Architecture today.

Τέλος, η ελληνική πόλη έχει την ιδιαιτερότητα να είναι μια πόλη που αναπτύχθηκε μεταπολεμικά χωρίς το μεγάλο κεφάλαιο. Κι έτσι επιβιώνουν ακόμη πολλές μικροϊδιοκτησίες σε κτίρια με σχετικά μικρά ύψη, 5 ή 6 ορόφων. Αυτό είναι κάτι που έχει κεντρίσει και το ενδιαφέρον σημαντικών ιστορικών της μοντέρνας αρχιτεκτονικής όπως ο Kenneth Frampton. Χρειάζεται, όμως, να κάνουμε εμείς αυτή τη συζήτηση, εμείς ακριβώς που ζούμε σε αυτήν την ελληνική πόλη και βιώνουμε και τις θετικές και τις αρνητικές συνέπειες των ιδιαιτεροτήτων της στην καθημερινότητά μας. Είναι καλό να συνε-

χίσουμε τη συζήτηση της Σουζάνας για τη νεοελληνική πόλη και την αρχιτεκτονική της, ειδικά τώρα που βλέπουμε το μεγάλο κεφάλαιο να έρχεται πιο επιθετικά και να καθορίζει δραστηρικά τις εξελίξεις στην πόλη μας. Πρέπει να δούμε πού θα μας οδηγήσει αυτό και πόσο μακριά μπορεί τελικά και να μας διώξει από την πόλη μας.

Lastly, the Greek city is characterized by its post-war development in the absence of big capital. Numerous small properties are still there in buildings with relatively small heights, of five or six storeys. This did not escape the attention of significant historians of modern architecture, such as Kenneth Frampton. But it is mostly the Greeks who need to continue this discussion, all of us who have lived in this post-war city for decades, witnessing both its positive but also its negative aspects in our daily lives. Suzana's discussion of the Greek city and its architecture is especially pertinent now that big capital arrives more aggressively to drastically determine the future development of our cities. Where will this take us, and how far may it even push us out of our city?

Αυτά είναι στοιχεία της σκέψης της Σουζάνας που μου έρχονται αυθόρμητα στο μυαλό ως πάρα πολύ ζωντανά και επίκαιρα παραδείγματα. Ουσιαστικά αυτά τα θέματα έχουν μια συνέχεια. Πολλά από τα πράγματα που συζητήσαν οι άνθρωποι της γενιάς της Σουζάνας, με τους όρους της δικής τους εποχής, συνεχίζουν να μας απασχολούν με διαφορετικούς όρους σήμερα. Έχουμε μόνο να μάθουμε από την εμπειρία τους.

These aspects of Suzana's thinking come spontaneously to mind as very much alive and timely for current debates. Many of the topics that architects of Suzana's generation discussed, in the terms of their own time, continue to concern us in different terms today. We only have to learn from this long-standing experience of engaging with them.

AM Θα ήθελες να συζητήσουμε ενδεικτικά κάποιες παραμέτρους που κατά την άποψή σου αυτή τη στιγμή επηρεάζουν και μεταβάλλουν τον τοπικό χαρακτήρα της ελληνικής Αρχιτεκτονικής;

ΣΓ Πολύ ωραία ερώτηση, γιατί συνδέεται και με όσα είπαμε πριν. Νομίζω ότι αναγκαζόμαστε εκ των πραγμάτων να επαναπροσδιορίζουμε αυτές τις σχέσεις. Οι συνθήκες στις οποίες ζούμε και ενεργοποιούμαστε σε κάθε ιστορική περίοδο, μας καλούν να σκεφτούμε ξανά τι είναι τελικά ο τόπος μας και τι συνιστά το τοπικό στοιχείο. Για τη Σουζάνα και τον Δημήτρη Αντωνάκη, για παράδειγμα, τόπος μπορεί να ήταν η ύπαιθρος, οι παραδοσιακοί οικισμοί. Οι ίδιοι σχεδίαζαν σε μεγάλο βαθμό για έναν κόσμο, ο οποίος εισέρρευσε μαζικά στην Αθήνα για να βρει δουλειά ή για να ξεφύγει από τον εμφύλιο στιγματισμό του μέσα στην ανωνυμία της μεγάλης πόλης. Στη μεγαλούπολη, κανείς πλέον δεν ήξερε αν ο τυχαίος περαστικός στον δρόμο ήταν αριστερός, δεξιός, αντάρτης, εξόριστος ή μαυραγορίτης. Και όλοι αυτοί οι άνθρωποι ήρθαν στην πόλη με τις προσλαμβάνουσες που είχαν από τη ζωή τους στην ύπαιθρο. Ως έναν βαθμό, ο Δημήτρης και η Σουζάνα Αντωνάκη, με την αρχιτεκτονική τους που αναφερόταν σταθερά στα χαρακτηριστικά του αγροτικού οικισμού (στα πλατώματα, στα πεζούλια, στα κατώφλια, στις αυλές, στις αναλογίες, στους χώρους του σπιτιού και στη σχέση τους, ακόμα και στον τρόπο που ο ήλιος κυκλοφορούσε μέσα στο σπίτι από το πρωί ως το βράδυ), μετέφεραν δημιουργικά αυτές τις αναφορές του αγροτικού κόσμου στο περιβάλλον της αθηναϊκής μητρόπολης, που τότε αναπτυσσόταν ραγδαία.

DM Would you like to discuss some indicative parameters that, in your opinion, are currently influencing and changing the local character of Greek Architecture?

SG This is a very good question because it also links back to what we were just discussing. I think we have to constantly redefine these relationships, anyway, simply because the conditions in which we live in each historical period invite us to rethink the questions of place and the local. For Suzana and Dimitris Antonakakis, the "place" possibly alludes to the Greek countryside, with its long-standing settlements. The two architects primarily designed for those people who arrived in Athens en masse, searching for a job or just hiding away from their stigmatized role in the Civil War within the anonymity of the big city. On the streets of the Greek capital, one could no longer tell whether the random passerby had been a communist, conservative, partisan, exile, or black marketeer. And all these people arrived at the big city carrying the luggage of rural life in their memory. Through their architecture, Suzana and Dimitris Antonakakis consistently referred to characteristic features of the rural settlement, including the piazzas, terraces, thresholds, courtyards, proportions, interior spaces, their relationships, and the way in which the daylight circulated throughout the house from dawn to dusk. They creatively transposed such features of the rural world to the construction boom of the Athenian metropolis.

Σήμερα, όμως, ο τόπος μας είναι οι μεταπολεμικές πολυκατοικίες που βλέπουμε διαρκώς γύρω μας, είτε κινούμαστε στην Αθήνα είτε βρισκόμαστε στην περιφέρεια. Σε αυτόν τον τόπο μεγάλωσε η δική μου γενιά. Δεν είναι σίγουρα η αρχιτεκτονική που βλέπουμε στα Ζαγοροχώρια, είναι ωστόσο ο τόπος μας. Αυτό ακριβώς χτίστηκε εδώ μετά τον πόλεμο και με αυτό έχουμε να αναμετρηθούμε εμείς σήμερα. Άρα επιστρέφουμε στη συζήτηση για την ελληνική πόλη και την αρχιτεκτονική της. Εμείς πρέπει να την κάνουμε και αυτό μπορεί επίσης να σημαίνει ότι δεν μιλάμε πλέον αποκλειστικά για τον ελληνικό τόπο με τους όρους της υπαίθρου. Μπορούμε να μιλήσουμε για τον ελληνικό τόπο και με τους όρους της νεοελληνικής πόλης. Και να δούμε και πώς μπορούμε και να τη βελτιώσουμε φυσικά.

Today, however, the "place" is defined by the post-war apartment building of that construction boom. One constantly encounters this type of building, whether they are moving around Athens or in other Greek cities. This is the place in which my generation grew up. It is

certainly not the kind of architecture that we see in the Zagorochoria, but this is our place now. So, we return to Suzana's discussion about the Greek city and its architecture with a twist. Today, we may no longer need to speak about place exclusively in the terms of agrarian settlements; we can also talk about the Greek place in terms of the modern Greek city. And then we can also see how we can improve it, of course.

AM Υπάρχει κάτι που σε χαροποιεί σε σχέση με την ελληνική Αρχιτεκτονική σήμερα;

ΣΓ Ναι, φυσικά και υπάρχουν πολλά που με χαροποιούν. Δεν είναι ανάγκη να βλέπουμε απαισιοδοξα τα πράγματα. Έχουμε μια γενιά νέων αρχιτεκτόνων, οι οποίοι έχουν αξιοποιήσει τις πρόσθετες δυνατότητες που μας έχει δώσει η τεχνολογία, το διαδίκτυο, τα ανοιχτά σύνορα των προγραμμάτων Erasmus που μας επιτρέπουν να βρεθούμε εύκολα σε χώρες της ευρύτερης γειτονιάς μας, οι οποίες αντιμετωπίζουν πολύ διαφορετικές αλλά και πολύ παρόμοιες καταστάσεις. Είναι πολύ σημαντικό για τους νέους αρχιτέκτονες ότι μπορούν να τους δουν πια όλους αυτούς τους γείτονές μας, να μιλήσουν μαζί τους, να διαβάσουν τα βιβλία τους, να περπατήσουν στους δρόμους τους. Όλα αυτά είναι δυνατότητες που δεν ήταν δεδομένες για μια προηγούμενη γενιά. Το εκπαιδευτικό ταξίδι εκτός συνόρων ήταν τότε το προνόμιο μιας πολύ πιο περιορισμένης, ανώτατης κοινωνικής τάξης της χώρας μας.

DM Is there anything that makes you happy regarding Greek Architecture today?

SG Yes, of course, there are reasons to be happy. We don't need to be pessimistic. We have a generation of young architects whose education has been enriched by new technologies, the internet, and the open borders of the Erasmus programmes. These have enabled them to visit other countries of our wider neighbourhood, in very different but also very similar conditions. Young architects can now meet our neighbours: they can chat with them, read their books, and walk in their streets. This was not a given for previous generations. Travelling across borders for self-education was a privilege enjoyed by a much more limited, upper-class, share of the Greek population.

Αυτή τη στιγμή λοιπόν έχουμε πάρα πολλούς αρχιτέκτονες, που έχουν μια πιο πλούσια αρχιτεκτονική εκπαίδευση και μια ευρύτερη γκάμα παραστάσεων από τις γενιές που προηγήθηκαν. Μόνο αισιοδοξία μπορεί να φέρνει αυτό, για το τι μπορεί ακόμα να γίνει στην ελληνική Αρχιτεκτονική. Αν δηλαδή καταφέρει κανείς να ξεπεράσει και τους μεγάλους σκοπέλους της γραφειοκρατίας. Αυτό που πραγματικά με εντυπωσιάζει στη δουλειά των Ελλήνων αρχιτεκτόνων είναι το πόσο ανθεκτικοί αποδεικνύονται και πώς τελικά τα καταφέρνουν να προάγουν την Αρχιτεκτονική, παρά τις μακροχρόνια αντίξοες συνθήκες, την οικονομική δυσπραγία, το εχθρικό περιβάλλον της γραφειοκρατίας, των καθυστερήσεων και των πολλών ακόμα εμποδίων που υπάρχουν στην πράξη. Ανάμεσα από τέτοιες συμπληγάδες καλούνται διαρκώς οι αρχιτέκτονές μας να περνάνε μια ιδέα τους για να την υλοποιήσουν. Αυτή λοιπόν η καθημερινή τριβή με τις δεξιότητες και το κουράγιο που απαιτεί μια ηρωική προσπάθεια, σε συνδυασμό με την ευρύτητα της καλλιέργειας της νέας γενιάς, πιστεύω ότι αποτελούν πηγές αισιοδοξίας για το μέλλον. Αρκεί φυσικά να αναμετρηθούμε σοβαρά και με τις προκλήσεις των εξελίξεων που βλέπουμε αυτή τη στιγμή στις ελληνικές πόλεις.

Greek architects' horizons have therefore been expanded to assimilate a wider range of references than before. This can only bring an optimistic breath of fresh air in Greek Architecture, if the young generation still manages to overcome the tremendous obstacles

02.3.18

Η ΣΟΥΖΑΝΑ ΑΝΤΩΝΑΚΑΚΗ (1935–2020), αρχιτέκτων σε μόνιμη συνεργασία με τον Δημήτρη Αντωνάκη, ήταν ιδρυτικό μέλος του Εργαστηρίου 66. Το κοινό τους έργο απέσπασε πολυάριθμες βραβεύσεις σε αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς και δημοσιεύτηκε επανειλημμένα σε σημαντικές εκδόσεις διεθνών ιστορικών της αρχιτεκτονικής. Διετέλεσε μέλος του ΔΣ του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων Διπλωματούχων Ανωτάτων Σχολών (ΣΑΔΑΣ, 1971–1972), πρόεδρος του Τμήματος Αρχιτεκτόνων του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας (ΤΕΕ, 1980–1984), μέλος της Εθνικής Γραμματείας της Διεθνούς Ένωσης Αρχιτεκτόνων (UIA, 1982–2002) και αντεπιστέλλον μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας Αρχιτεκτονικής (Académie d'Architecture, 1995–2020). Στη διάρκεια της σταδιοδρομίας της δίδαξε σε πανεπιστημιακά σεμινάρια και έδωσε πολυάριθμες διαλέξεις στην Ελλάδα και σε εξωτερικό.

Ο ΣΤΕΛΙΟΣ ΓΙΑΜΑΡΕΛΟΣ (ΓΕΝ. 1982) είναι Αναπληρωτής Καθηγητής Ιστορίας και Θεωρίας της Αρχιτεκτονικής στη Bartlett School of Architecture, University College London, διευθυντής της σειράς «Αρχιτεκτονική» για τις Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, και συγγραφέας της μονογραφίας *Resisting Postmodern Architecture: Critical Regionalism before Globalisation* (Λονδίνο: UCL Press, 2022). Έχει επίσης διατελέσει εκτελεστικός συντάκτης στο επιστημονικό περιοδικό *The Journal of Architecture* (RIBA, 2020–22) και μέλος της συντακτικής ομάδας του επιστημονικού περιοδικού *Architectural Histories* (EAHN, 2017–20). Το έργο του στην ιστορία και θεωρία της αρχιτεκτονικής έχει υποστηριχτεί με υποτροφίες και ερευνητικά κονδύλια από: το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, τα Υπουργεία Πολιτισμού και Περιβάλλοντος, το Royal Institute of British Architects, το British Council, το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών, το Ίδρυμα Ωνάση, το Ίδρυμα Παναγιώτη & Έφης Μιχελή, και το Ίδρυμα Schwarz.

SUZANA ANTONAKAKI (1935–2020), in collaboration with Dimitris Antonakakis, was a founding architect-member of Atelier 66. Their joint work won numerous awards in architectural competitions and was repeatedly included in important publications by international historians of Architecture. She was a member of the Board of Directors of the Association of Greek Architects (SADAS, 1971–1972), President of the Architects' Sector at the Technical Chamber of Greece (TEE, 1980–1984), member of the National Secretariat of the International Union of Architects (UIA, 1982–2002) and corresponding member of the French Academy of Architecture (Académie d'Architecture, 1995–2020). Throughout her career, she taught at university seminars and gave numerous lectures in Greece and abroad.

STELIOS GIAMARELOS (B. 1982) is Associate Professor in Architectural History & Theory at The Bartlett School of Architecture, University College London. He is the 'Architecture' series editor for Crete University Press and the author of *Resisting Postmodern Architecture: Critical Regionalism before Globalisation* (London: UCL Press, 2022). He has served as Executive Editor of *The Journal of Architecture* (RIBA, 2020–22) and General Editor of *Architectural Histories* (EAHN, 2017–20). His research in architectural history and theory has been supported with scholarships and research grants by the: European Social Fund, Royal Institute of British Architects, British Council, Hellenic Ministries of Culture and Environment, Greek State Scholarships Foundation, and the Onassis, Michelis, and Schwarz Foundations.

of local bureaucracy. What really impresses me in the work of Greek architects is their resilience; how they can still promote Architecture against the long-standing odds of economic hardship, bureaucracy, delays, and so many other obstacles in their practice. They are constantly called upon to make their way through such Clashing Rocks, in order to realize their architectural vision. Greek architects practise the skills required by such a heroic endeavour on a daily basis. My optimism for the future rests on that side of practising architecture in Greece, combined with the wider knowledge base of the new generation. The only caveat is that we should also seriously address the challenges of current developments in Greek cities.

ΔΜ Τέλος, ποιο είναι το επόμενο βιβλίο σου;

ΣΓ Μόλις παρέδωσα το βιβλίο για τον Κωνσταντινίδη και αρχίζω και δουλεύω το ειδικό τεύχος του *Architectural Research Quarterly*, για την αρχιτεκτονική της αναπηρίας, που προανέφερα. Αυτή η θεματική μπορεί στο μέλλον να οδηγήσει και στο επόμενο βιβλίο μου, που θα είναι μια ευρύτερη συλλογή κειμένων γύρω από αυτά τα ζητήματα.

DM For the finale, what is your next book?

SG I just delivered the manuscript for my book on Konstantinidis, so I have just started working on the special issue of *Architectural Research Quarterly* on histories of disability in architecture now. This work may also lead to my next book in the future, which will possibly be a wider collection of texts around these issues.

Πρόσφατα, ανέλαβα να διευθύνω και τη σειρά των Πανεπιστημιακών Εκδόσεων Κρήτης για την «Αρχιτεκτονική». Μέσα από αυτή τη σειρά, θα αρχίσουν λοιπόν να κυκλοφορούν μεταφράσεις σημαντικών έργων που λείπουν από την ελληνική βιβλιογραφία, αλλά και να γράφονται νέα βιβλία από Έλληνες αρχιτέκτονες και ιστορικούς. Θα μου άρεσε οι Έλληνες αρχιτέκτονες να αρχίσουν να μιλάνε περισσότερο για την τέχνη τους και να αποτυπώσουμε τις σκέψεις τους σε ένα βιβλίο. Θα μου άρεσε να γνωρίσουμε αρχιτέκτονες της ευρύτερης γειτονιάς μας, που δεν τους ξέρουμε καθόλου: από τα Βαλκάνια, τις βορειοαφρικανικές χώρες και τον Αραβικό Κόσμο. Θέλω επίσης να εκδώσουμε βιβλία που να μιλάνε για τις σχέσεις της αρχιτεκτονικής με άλλες πολιτισμικές περιοχές, τις τέχνες, το περιβάλλον, το τοπίο και την κλιματική αλλαγή, ή την τρίτη ηλικία. Δεν υπάρχουν ακόμη πολλά βιβλία για αυτά τα θέματα από τη σκοπιά της Αρχιτεκτονικής στην Ελλάδα.

I have also been recently appointed to direct the 'Architecture' book series for Crete University Press. Through this role, I intend to commission not only translations of important titles that are currently missing from local architectural literature, but also new books by Greek architects and historians. I would be delighted to see this series becoming a forum for Greek architects to share more details about their art with the wider public. Through the book series, I would also like to introduce the thinking of important architects from our wider neighbourhood, such as the Balkans, the Northern African countries and the Arab World, who remain totally unknown in Greece. I am also willing to oversee book projects addressing the relationships between Architecture and other artistic fields, the environment, landscape and climate change, or the third age. There are hardly any books on these topics from the perspective of Architecture, in Greece.

02.3.19

02.3.19 Suzana Antonakaki, *Architectural Poetics: Texts 1959–2019*, ed. by Stelios Giamarellos (Heraklion: Crete University Press, 2023).